

PAGINI LITERARE

S U M A R U L

- Eugeniu Todoran, *Temeiurile populare ale literaturii române din Transilvania.*
Ion Țigăra, *Rânduială pentru somn, — Sărbătoare (Versuri).*
Al. Husar, *Tablou (Versuri).*
Ion Bunea, *Religia și tehnica.*
Teohar Mihadaș, *Imn, — Sărbătoare (Versuri)*
Ion Miclea, *Absolutul în filosofia realistă.*
Teodor Murășanu, *Mielul (Versuri).*
Virgil Petrișin, *Blokul (Nuvelă)*
Vasile I. Rusu, *Ziuar.*
M. Iosivaș, *Aspecte din poezia erotică ardeleană.*

C R O N I C I

- Ion Bunea, *Grigore Popa: Existențialismul.*
Al. Husar, *Teodor Mihadaș: Lied epistemologic.*
I. A. Terebești, *Octav Șuluțiu: Mântuire, — Mircea Streinul: Soarele răsare noaptea, — Tudor Arghezi: Eminescu.*
Mircea Bogdan, *Luigi Pirandello în tălmăcirea lui George Sbârcea: Păcatul.*
Iosif E. Naghiu, *Antonescu (G. G.) Pedagogia contemporană, Probleme și curente.*
Teodor Murășanu, *Cazania lui Varlaam. — Actualitatea lui Andrei Murășanu.*
Iosif E. Naghiu, *O poezie despre Horia, — Profesorii de limba română dela Universitatea din Budapesta.*

Bibliografie

CITITII:

(grupul „Abecedar“ și „Pagini Literare“)

ION BĂLAN,

FEBRE CERESTI, poeme

VLAICU BĂRNA,

B R U M E, poeme

V. BENEȘ,

HANUL ROȘU, nuvele

M. BENIUC,

**CÂNTECE DE PIERZANIE
CÂNTECE NOUI**

N. CARANICA,

POEME ȘI IMNURI

ROMULUS DEMETRESCU,

**INSEMNĂRI CRITICE
sub apariție la I. E. Torouțiu**

EMIL GIURGIUCA,

**ANOTIMPURI, poeme
POETII TINERI ARDELENI, antolo-
gie cu 18 măști în lut de I. Vlasiu
DINCOLO DE PĂDURE, poeme, 1943**

TEODOR MURĂȘANU,

**LILIOARĂ, poeme
TOLBA CU NOTIȚE, articole**

GRIGORE POPA;

**CARTEA ANILOR TINERI, poeme
INVITAȚII, eseuri
ITINERAR SPIRITUAL, eseuri**

IONEL NEAMTZU,

ORAȘUL NORDIC, roman

ABONAMENTE:

În țară pentru particulari anual . . . Lei 500.
„ străinătate dublu.
Exemplarul Lei 40.

Inscrisă la Tribunalul Turda S. I. registrul publicațiilor, sub Nr. 8283 din 20 Iunie 1936.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: TURDA, STR. AXENTE SEVER, 15

Tiparul tipografiei „Arieșul” S. A., Turda 5 Iulie 1943 — Nr. 111

TEMEIURILE POPULARE ALE LITERATURII ROMÂNE DIN TRANSILVANIA

O lecțiune de deschidere este de obicei o mărturisire de credință, deaceea *Temeiurile populare ale literaturii române din Transilvania*, cu care dl. Ion Breazu și-a început cursurile la universitatea clujană, schițează coordonatele între care se cuprinde o activitate literară, a cărei subiect este Transilvania. Istoric literar format în școala lui Gh. Bogdan-Duică, dl. I. Breazu și-a însușit de timpuriu armele invincibile ale adevărului științific, pentru a dezbate cu multă râvnă problema literaturii ardelen. Numeroase sunt studiile risipite în diferite publicații în care dsa a urmărit la Cluj vreme îndelungată manifestările celei mai vitregite provincii, iar după pribegia universității ferdinandine, această râvnă nu se putea îndrepta mai cu folos, decât spre adaptarea la noile condiții de luptă a acestei vechi redute, care este revista *Transilvania*. Iată de ce lecția inaugurată a dlui Ion Breazu are o dublă semnificație: ca sămbure a propriei sale activități literare, și ca potrivire a ei în făgașurile cerințelor istorice — așa cum vom încerca să concludem în prezentarea de față.

Pentru că întreaga istorie a Transilvaniei nu este decât sbuciumul unei clase sociale, originalitatea literaturii provine din orientarea ei precumpănitoare spre popor, spre sat. În peisajul sufletesc al acestei provincii primele coline — care marchează începuturile literaturii române moderne — sunt parcă înălțimi pierdute în întinderea șesului, încercări de „luminare” într’un întunec milenar. Renașterea culturală din sec. al XVIII-lea s’a efectuat mai mult pe plan politic-social. Latiniștii cultivau știința, nu arta, istoria și filologia, nu literatura. Lucrările lor nu excelează prin rafinament artistic ci prin asprime țărănească, încât — deși prin factura lor rașionaliști, stăpâniți în mare măsură de spiritul clasic — începeau să se lase convinși că „poporul este valoare în sine nu numai din punct de vedere politic, ci și spiritual, că el nu trebuie numai să primească, ci poate și da, trebuie să devină însăși temelie unei dezvoltări literare originale”. Entuziasmul pentru patrimoniul sufletesc al poporului provenea din credința că se pot descoperi în el urme istorice, dovezi ale originii noastre latine, credință încheată sub presiunea direcțiunii istorice și mitologizante luată de cercetările folclorului european. Primul elev al lui Grimm a fost în Transilvania Atanasie Marienescu, care a aplicat protedeul profesorului

în colecția lui de colinde. Cu același scop de a găsi în literatura populară urme romane, Gr. Silași alcătuește o colecție, însă adăogând la teoria mitologiei și pe aceea a psihologiei, a lui Steintal, în interpretarea materialului folcloric considerându-l „manifestațiunea cea mai genuină a modului de cugetare” al unui popor și îndemnând spre tezaurul popular pentru a descoperi „aurul ascuns în pături adânci, spiritul, geniul, caracterul poporului nostru”. Adaptată scopului, imaginea scopului, imaginea românului în această epocă este aceea a luptătorului, formată din producțiile epice, indeoseci balada și basmul.

Alunecată pe pragul exagerărilor, direcția acestui naționalism latinist, a fost stăvilită de „Junimea” între limitele adevărului, reducându-l la expresia firească a unui realism popular, care cu diferitele lui interpretări, va fi formula în care se va desvolta literatura română din Transilvania până aproape de zilele noastre. Prima fază a acestui realism, care prin Coșbuc și Slavici a dus la prelucrarea basmului în proză și versuri, a moștenit dela latinisti idealul de popor eroic, idilic și sănătos. Viziunea folclorică primește însă și o altă interpretare, în care apare un popor real, cu dramele și tragediile lui, cu lupta lui pentru existență. Realismul acesta atinge mai pușin pe seninul Coșbuc și mai muli pe Slavici, predispus temperamental pentru tragic. Scriitorii dela *Luceafărul* s'au simșit toți fiii celor din generația *Tribunei* și aproape la toți se observă această deplasare dela idilic spre actual. Toți însă desigur prin filiație semănătoristă) idealizează. Slavici și Coșbuc au descoperit poporul „homeric”, iar Iosif și Goga pe cel „mesianic”. Punctul terminal în această mișcare de ancorare în realism îl reprezintă L. Rebreanu și Aron Cotruș.

Cu Rebreanu, credem, că literatura ardeleană, în urcușurile ei pe temeiurile populare a atins cele mai înalte creste ale ei. Iar prelungirile viziunii folclorice dincolo de real, în sensibilitatea metafizică a poporului, trecerea în „orizontul misterului”, o realizează ardelenismul, i-am spune „abisal” al lui L. Blaga.

Intre aceste linii trasate de Rebreanu și Blaga se ridică întreaga masivitate a Transilvaniei și pe planul tăiat de ele îi putem cuprinde pământul prin înceștări — dureroase în tăria lor — și-i putem simși suflul metafizic prin întrebări — chinuitoare în adâncimea lor — cu alte cuvinte îi putem parcurge cu liniștea stăpânului dimensiunile prelungite între adâncimi și înălțimi infinite.

Se pare că în literatura ardeleană se observă o schimbare de atitudine spirituală, de pe care criticul ce privește din această perspectivă consideră — pe de o parte — cramponarea pe poziții depășite — (chiar când au pretenția de seriozitate intelectuală) ca puerilă agitație ce provoacă numai o amară înduioșare — iar pe de altă parte — atacarea unor poziții către care cursul literaturii merge la pas cu timpul (chiar când sunt numai ocazionale schișări — cum este aceasta de care vorbim) ca mature străduinși ce provoacă nădejdi îmbucurătoare.

EUGENIU TODORAN

RÂNDUIALĂ PENTRU SOMN

*Pus-a grija Domnului
Temelie somnului.*

*Si, 'nceput poruncilor,
Dat-a somnul pruncilor.*

*Toarcă-li-l pisicile,
Tese-li-l bunicile,*

*Colo 'n ceas de clipocit
Când e basmul la sfârșit.*

*Și le fie ajutor
La 'mbumbatul genelor*

*Ziua cu 'ntâmplatele
Multe, minunatele,*

*Asvârlita suliiții
Până 'n cerul uliiții,*

*Bălsămate șurile,
Tainice pădurile,*

*Clipa-cleapa 'n iazul morii,
Cuibul nalt cu puii ciorii,*

*Fuga și cu săritura,
Spaimete și căzătura.*

*Iar la capul patului,
Ingerel băiatului.*

*Ingerel, să înțeleagă
Că nu-i ruga serii 'ntreagă*

*Și s'o 'nalțe Domnului
Când aripa somnului*

*Fălfâi-va din senin
Peste Sfântul Duh și Amin...*

S Ă R B Ă T O A R E

Ca 'n zidirea Lui să fie
Strøp curat de bucurie,

Rându-it-a Domnul dar:
Zi cu roșu 'n călindar.

Și din dalbe curți de Rai,
Cu cerescul Său alai,

Pogorți 'n belșug de soare
Printre oameni și ogoare.

Dar ogoarele, - amorțite
Neamurile, adormite.

Domnul, Domn din cap de veac,
Izvodi la toate leac.

Înger iute de picior
Pleacă 'n țara lui Cuptor

Din palate de smaralde
Să sloboadă vânturi calde.

Fiecare vânticel
Aducea un ghiocel.

O volbură jucăușă
Dăruia câte-o brândușă.

Se isca un val de boare
Născocind te miri ce floare.

Unul se înveseli
Plăpumi albe-a desveli.

Piepturi pline, de colină,
Se iviră în lumină

Nu bătuse ceasul nouă,
Avea firea haină nouă.

Îmbăiată 'n văi de soare,
Pieptănată cu cărare,

Nu se știe când și cum
Se stropi și cu parfum.

Numai fiul omului,
În robia somnului.

Domnul, fiindcă-l avea drag,
Îi trimise sol în prag:

Sol în chip de rândunică
Să nu-l tulbure cu frică.

Și lăsându-i semn și dar
Câte-o cloșcă de cuiabar,

De poiată un vițel
Și de staul câte-un miel,

Coborî voios în vole,
Spre casa Sfinției Sale.

ION ȚIGĂRA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

T A B L O U

Mă tot duc pe-aici, mă duc,
Tu nu știi, măi frate cuc,
Oare unde mă tot duc?

În dreptul gării afunde
Mă tot duc. Și până unde?

Calea-i lungă, vremea-i lungă
Și cum poate să-mi ajungă,
Când, cum trec în sbor cocoare,
Dincolo de semafoare,
Ca un șuier mă străbate
Dealungul căii ferate
Dorul de singurătate?...

AL. HUSAR

RELIGIA ȘI TEHNICA

Involburările năprasnice ale actualității sunt expresia dezechilibrului sufletesc ce s'a produs în conștiința omenirii. Secolul al XX-lea stă sub dominația tiranică a mașinismului, a tehnicei, a industrialismului și a impersonalismului. Mulți gânditori de seamă, ca H. V. Keyserling, O. Spengler, N. Berdiaeff etc. . . consideră produsele spirituale ale îmbătrânitei Europe ca fiind străbătute în măsură prea mare de intelectualism, logicism, tehnicism, utilitarism și hedonism. Unii dintre ei au denunțat la vreme primejdia ce păste soarta continentului și au cerut reabilitarea grabnică a valorilor religioase și morale, drept cheazășie a întremării sufletului contemporan, contaminat de miasmele negativismului și egolatriei. Aceștia au semnalat apropierea furtunii, pricinuită de sufletul răvășit de păcate al omenirii, și au indicat remedii pentru vindecarea rănilor și pentru preîntâmpinarea catastrofei. Rețetele au fost luate în derâdere, fiind considerate ca perimate, și s'a făcut apel la o terapeutică inoperantă, aceea a vindecării interiorului uman prin exterior. Omul a fost redus la aspectul lui fiziologic, la trebuințele lui biologice, nesocotindu-se isvorul vieții, substratul și condiția esențială a bunei lui prosperități.

Ființa omenească este prin definiție inventivă și capabilă de progres. Inzestrată, născut, cu darul iscodirii, ea încearcă să ridice vâlul existenței, să descopere legile care guvernează viața universului și să explice geneza și modul de producere al fenomenelor sufletești. Funcția spiritului nu este însă exclusiv teoretică, ci și practică, adică îl sprijinește pe purtătorul lui la captarea energiilor naturale ale universului, prin întrebuițarea uneltelor și mașinilor, pentru satisfacerea necesităților imperioase ale vieții. Extenuat de munca grea — ce trebuie s'o efectueze pentru asigurarea mijloacelor de subzistență, — omul a adăugat, la puterile lui, unealta și mașina. Cu ajutorul lor a tradus în practică un principiu elementar economic: de a produce, prin minimum de efortare, maximum de randament. Aplicarea acestui principiu este de o importanță covârșitoare pentru om, fiindcă îl scutește de eforturi costisitoare și îl ajută să realizeze — în timp incomparabil mai scurt decât cu propriile lui forțe — lucrări utile propășirii lui în viață; mașina este un auxiliar prețios pentru câștigarea comodității, a confortului și a huzurului. Ea devine primejdioasă când e considerată ca scop în sine, când se suprapune valorii morale a propriului ei creator, fiindcă nesocotește, ba, foarte adeseori schimonosește și strivește fizionomia lui morală. Ni se pare o curată utopie speranța gânditorului german R. N. Condanhove-Kalergi — exprimată nu demult — că tehnica de mâine, amplificată, va elibera omul din cătușile mașinismului, mai ales că experiența zilelor noastre ne demonstrează peremptoriu ce consecințe funeste aduce inventivitatea tehnică a sceleratului măcel ce se petrece pe arena lumii întregi.

Problema tehnicii a devenit, după expresia lui N. Berdiaeff, problema omului și a destinului culturii. Ea este un miraj, pe care toți îl dorim și căutăm să-l îmbrățișăm cu infrigurare. Ne uluiește cu progresele ei extraordinare, pe care le face zi de zi. Vrăjiți peste măsură de înfăptuirile ei gigantice, pierdem din vedere personalitatea creiatorului, nesocotim faptul că este produsul minții al ingeniozității noastre. În avântul ei de a face achiziții noi și de a înscrie capitole noi în repertoriul ei, tehnica pierde din vedere omul, spiritul și sensul vieții. Astăzi noțiunea de tehnică este impregnată de pragmatism, aservită utilului, dominată exclusiv de lupta pentru obținerea mijloacelor materiale, necesare dezvoltării — recte exterminării umane, — iar valorile morale, care dau nota de regalitate și demnitate intrinsecă omului, sunt proscrise și considerate ca expresia unei filosofii interesate și demodate. Inițial, n'a fost așa, fiindcă inventatorii mașinii n'au legat utilul de ea, ei fiind suflete generoase, care n'au scontat beneficii materiale, ci satisfacții intelectuale. Primejdia vine dela cei care mânuiesc mașinile; aceștia le dau o destinație funestă, fiind stăpâniți exclusiv de instinctele lor primare. În această privință e concludent cazul lui Nobel, care văzând ororile pe care le săvârșesc oamenii cu dinamita inventată de el, și, nereușind să-i anihileze efectele printr'o contradinamită, s'a sinucis. Concluzia care se desprinde din cazul lui Nobel este următoarea: o faptă, odată săvârșită, iese de sub stăpânirea autorului ei și produce efecte multiple și variate, iar utilul nu trebuie considerat ca scop în sine, ci creiat și adaptat momentan, în vederea unor scopuri, care ulterior îl depășesc.

„Domnia tehnică arată înainte de toate trecerea dela viața organică la viața organizată, trecerea dela viața vegetală la viața constructivă. Din punct de vedere al vieții organice, tehnica corespunde unei rupturi care se efectuează în interiorul entităților istorice unei sciziuni între materie și spirit... E vorba de o nouă realitate, care rezultă din proecția spiritului în natură și din inserțiunea rațiunii în procesele cosmice“*) Tehnica e produsul omului, ea înlocuiește elementul organic irațional cu elementul rațional organizat. E creiată pentru ușurarea vieții omului, dar raționalizându-se economia și industria, a apărut o mare nenorocire pentru societate: șomajul. Deci fericirea trâmbitată, cu atâta emfază, de promotorii și adoratorii tehnicii n'a fost împărtășită tuturor. Mizeria, pauperismul, corupția, spoliațiunea, delațiunea, abuzurile etc... au luat proporții înspăimântătoare. În măsura în care tehnica a evoluat, te-ai fi așteptat ca în ce privește procesele ei, să fie de o calitate din ce în ce mai superioară. Lucru care nu s'a întâmplat. Academicianul francez al zilelor noastre, Georges Duhamel, comentând „Mărturisirile“ pedagogului J. J. Rousseau — în care acesta povestește cum odată un hoț necunoscut i-a furat mai multe duzini de cămăși — face constatarea că înainte de apariția primelor victorii ale mașinismului, civilizația occidentală se sprijinea pe principiul calității. Erau pe atunci haine, care țineau și cincizeci de

*) N. Berdiaeff : L'homme et la machine, pag. 17.

ani, trecând din tată în fiu, bine'nțeles dacă erau ferite de acțiunea corosivă a soarelui și a ploii. Astăzi, industria — abstrăgând de împrejurările anormale ale războiului — n'are decât un scop unic, nebunesc, acela de a produce și vinde, învățând mulțimile să întrebuițeze marfa proastă, deci să facă risipă. Tot G. Duhamel, vorbind de lipsa de punctualitate a omului zilelor noastre, care are la îndemână cele mai rapide mijloace de transport, ajunge la aceeași concluzie îngrijorătoare. Iată ce spune: „Întrebuițarea automobilului n'a făcut pe oameni mai punctuali, dimpotrivă. Odinioară punctualitatea era una din formele politeții. Automobilul a îngăduit oamenilor din mulțime să poată face mult mai multe lucruri, desigur, dar aceștia au profitat de mașină, într'atât că și-au pierdut simțul punctualității și curând după aceea și simțul sânguinței” *)

Valorile economice și politice, cu care se mândresc cei stăpânițiu de mirajul tehnicii, sunt expresia orgoliului omenesc, deci poartă în conținutul lor germele caducității. Tehnica, de o parte, mijloacele comodate, unora, de altă parte, potențează suferința, altora. În loc ca mașina să stea la dispoziția omului, să-l ajute în promovarea intereselor lui vitale, ea devine un instrument tiranic și vrea să robească și spiritul care a creat-o, să-l raționalizeze, să-l automatizeze. Cât privește dezastrul pe care-l face mașinismul în curmarea și scurtarea vieții oamenilor, cifrele sunt deadreptul uluitoare. În Statele Unite există cele mai multe automobile din lume, până și lucrătorii din fabrici își au automobilele și motocicletele lor; aici, întâlnim, însă, și numărul cel mare de accidente. După ultimele statistici, în Statele Unite, tot la 16 minute moare o persoană în accidente de comunicație pe șosele. Numărul victimelor din anul 1938 a fost de 340.000. Dacă mai adăugăm la această cifră și numărul nevropaților din Statele Unite — unde mașinismul a sdruncinat echilibrul intern al lucrătorilor din industrie — ajungem la concluzia că tehnica în loc să coopereze cu dorința iresistibilă a omului de a gusta minimum de fericire — îl face victima propriei sale creații. „Slăbiciunea minții și nebunia par a fi prețul cu care trebuie să plătim civilizația industrială și schimbările aduse de ea în felul de viață”. **)

Pericolul pe care-l prezintă tehnica — în afară de ravagiile enumerate — constă în automatizarea omului, în standardizarea lui, în răpirea libertății lui de acțiune. Tehnica trebuie subordonată spiritului și valorilor spirituale. . . Nu omul este imaginea mașinii, ci invers; stăpânirea, lui i se cuvine, fiind investit cu această prerogativă de însuși Creatorul. Tehnicizarea excesivă a vieții este dezastruoasă în deosebi, pentru viața religioasă și morală. Valorile religioase și morale viază într'o personalitate activă și liberă. Credințele religioase dau soliditatea personalității. Academicianul

*) G. Duhamel: Să regăsim virtuțile străbune în „Téléfrance trad. în Curențul din 11 VI. 1943.

**) Alexis Carrel: Omul, ființă necunoscută, trad. de Lia Busuioceanu, pag. 167.

român P. P. Negulescu aseamănă credințele religioase cu drugul de fier pe care-l pun sculptorii în statuile ce li se par mai fragile, pentru a le face mai rezistente. „Precum drugul de fier invizibil dă statuilor o tărie, care le permite să reziste acțiunii brutale a gravitației, în cazurile în care li se schimbă poziția, în timpul cutremurelor bunăoară, — tot așa credințele, impalpabile, imponderabile de care e vorba, dau sufletului omenesc o tărie, care îi permite să reziste valurilor impetuoase ale vieții și lovirilor crude ale sorții. *) Ori tehnica este impersonalistă; din momentul ce s'a suprapus omului roade la rădăcina credințelor și aduce cu sine destrămarea — recte ruinarea personalității. Persoana este opusă tehnicii; ea intruchipează unitatea și integralitatea în multiplicitate, fixându-și din ea propriile-i scopuri, fără a consimți să fie transformată în parte constitutivă, în mijloc, în util. **) Ea este laboratorul și rezervorul vieții morale și religioase, oficina virtuților, prin care demnitatea umană atinge maximum de eficiență. Mașina despuiază pe om de acest echipament, transformându-l din stăpân în rob, din colaborator a lui Dumnezeu într'o piesă inertă și insensibilă la strigătele de durere ale semenilor.

Tehnica, cu pretențiile ei de subjugare a omului, colaborează fățiș cu marxismul și naturalismul la descreștinarea și desumanizarea omenirii. În măsura în care a progresat mașinismul, virtuțile creștine, aceste podoabe ingerești ce ar trebui să încoroneze creatura umană, au fost sau ostracizate sau extirpate, ridicându-se sanctuare științismului, economicului, artificialismului, industrialismului și ferocității. În locul virtuților creștine au apărut virtuți noi, ca puterea mușchilor, atotputernicia banului, luxul, parvenitismul, machiavelismul, ipocrizia, etc. . . . , păcate ce încearcă să imbrace haina curată a inocenței, se înțelege prin formule abile, la aparență convingătoare. Nu ne împotrivim cercetărilor și realizărilor științifice, economice, artistice, industriale, culturale, etc. . . . dar, repudiem pretenția lor hegemonică și caricaturizarea ce-o aduc în fizionomia morală a personalității. Religia creștină face toate eforturile pentru desăvârșirea personalității omenesti; slujirile defectuoase în această direcție nu desmint adevărul ce stă în miezul doctrinei evanghelice. Rezidă în conținutul creștinismului această chemare de însdrăvenire a ființei umane; față de care tehnica — cu excesele ei — lucrează diametral opus.

Există un conflict acut între pretențiile mașinii și drepturile omului. Pentru a înlătura tragedia pe care o trăiește omul zilelor noastre, din cauza dezorganizării lui interne pricinuită de mașinism, e necesar un reviriment, o sguduire a conștiinței morale — ajunsă la perversiune — și, implicit, să urmeze o valorificare justă a persoanei omenesti și a atributelor ei spirituale. Dacă omul a fost în stare să se elibereze de sub puterea tiranică a naturii, dacă a fost în stare să creieze cultura, statele, clasele sociale

*) P. P. Negulescu: Destinul omenirii, vol. III, pag. 198.

**) N. Berdiaeff: op. cit. pag. 44.

etc... tot așa trebuie să fie capabil a se desprinde din sclavia în care l-a aruncat și continuă să-l cufunde mașina. Aceasta o poate face numai printr'o conștiință vie, care să pună sufletul omenesc deasupra tuturor forțelor sociale, economice și cosmice. Acest adevăr privitor la om, la demnitatea și vocația lui, e inerent creștinismului*). Creștinul să ia aminte: societatea creștină „civilizată“, pentru a-și asigura supraviețuirea, trebuie să aibă în vedere omul activ și liber, așezat pe treapta cea mai de sus în ierarhia creaturilor, cu judecata nediformată când e vorba de fixarea tablei valorilor, nici decum mașina automată, aducătoare de înlesniri practice, dar și izvor a multor calamități sociale.

Nota pragmatică a vremurilor pe care le trăim ne distanțează considerabil de adevărul creștin. Acest adevăr e considerat numai în măsura în care folosește vieții imediate, fără a se ține seamă de valoarea lui intrinsecă și de puterea lui lucrativă în zidirea morală a omului. Tehnica cu produsele ei gigantice — foarte adeseori mașini infernale de exterminare a semenilor noștri — omoară în noi partea cea mai consistentă, în care residă elementul religios — sufletul — și ne frânge puntea de legătură cu izvorul vieții, cu transcendentul. Produs al nostru și dușman în acelaș timp. Paradox din care nu se poate ieși decât prin aplicarea integrală a creștinismului în toate ramurile activității omenesti și de către toate clasele sociale, reabilitând personalitatea umană, în drepturile ei firești — printr'un proces interior de transfigurare religioasă —, pentru a eclipsa și a paraliza tentativa de materializare a vieții prin tehnică și alte alte elucubrații și insanități.

ION BUNEA

*) N. Berdiaeff: Ibid., pag. 52.

I M N

Munte abstract sărbătorind în Biblie,
Adâncă orgă urci în Absolut.
Mi-s'au uscat și inima și ochii
Spre tine, prim și unic început.

Procesiuni jurîmprejur de ape
Din nicăieri vind în nesfârșit
Și grindină și plouă candelabre
Pe umerii și fruntea ta cumplit.

Din tine au aprins profeții predici,
Descătușând prăpăstii și răscruci.
O, cel cere-a'ndrăsnit să te cuprindă
S'a răstingit pe golgote de cruci.

Am aruncat cu pietre după mine
Un monument nedrept și gigantesc!
Să mă cuprind în Tine și lăuntric
Pe aspre piscuri să mă răstignesc.

Pământul urcă 'n mine până 'n gură
Spre veșnicii cu brațele mă 'ndur
Neauzit mă naț spre cerul pur
Și mă desfac cu brazii din natură.

S Ă R B Ă T O A R E

Aud cum își retrag fiordurile 'n mine
Păianjenii păroși și mă cuprind în chingi
Istoria desface fumegând ruine
Și, drepți, pe țarmuri se ivesc Vikingi.

Polare gări... urși albi încep să urle
'N plămâni mei e noapte și zăpezi;
Ghețarii mântuiți uzurpă turle
Și zidurile munților Norvezi.

TEOHAR MIHADAȘ

ABSOLUTUL ÎN FILOSOFIA REALISTĂ

Realitatea întreagă, logică și ontologică, este despăcată din partea rațiunii în două compartimente, care, la rândul lor, cuprind variatele aspecte sub care se înfățișează această realitate. Ceea ce ne impresionează în chip cu totul deosebit, atunci când se dă cugetării noastre un sens pozitiv, este faptul profund misterios că aceleași gândiri îi putem da, cu egală îndreptățire logică, un sens diametral opus. Orice pas înainte este susceptibil de a fi readus cu un pas înapoi, orice suiș ar putea fi urmat de versanta scoborișului. Hegel a cuprins această lege fundamentală a realității în arhicunoscuta sa trinitate didactică: teza, antiteza și sinteza, care în concepția sa, durere, n'are decât valoare logică, după principiul că nu există decât o realitate, cea logică; astfel trinitatea sa nu este de fapt decât o unitate tautologică. Deci cea mai elementară observație vine să confirme adevărul acestei legi a întregii realități; pe când Hegel a stabilit legea provenită, firește, pe urmele altor înaintași cari au făcut din ea lege a întregii realități; pe când Hegel a căzut în greșala de a-i fi restrâns câmpul de aplicabilitate numai la realitatea logică. Însă această lege ori are valoare, ori n'are; dacă are valoare adică dacă întradevăr realitatea se înfățișează în mod necesar ca teză și antiteză, așa după cum susținea dânsul, atunci ne mirăm cum de i-a scăpat din vedere că ea trebuie să guverneze în mod identic orice aspect al realității. Prin urmare dacă realitatea logică este teza, antiteza ei nu poate fi decât realitatea ontologică — altfel nu e decât antiteză aparentă; — dacă nu se admite aceasta, atunci ce rost mai are antiteza și cu atât mai mult, sinteza. Dacă Hegel ar fi aplicat înseși propriei sale concepții filosofice, legea pe care a formulat-o, astăzi am avea dela dânsul o filosofie cu viziune integrală, coerentă și concludentă, fiindcă propria sa lege l-ar fi împiedecat să pună pe același plan și să privească din același unghi de vedere, atât teza cât și antiteza. El însă își calcă cuvântul, pentru că deși stabilește ca teză realitatea logică, consideră ca antiteză adevărată tot realitatea logică, sau cel mult un aspect particular al acesteia.

Concepția realistă nu numai că admite împărțirea realității în teză, antiteză și sinteză, ci este singura care dă sens adecvat acestor termeni. Această filosofie a revelat și aplicat legea celor trei momente ale dialecticei, nu numai pe plan logic, ci și pe plan ontologic și etic, teoretic și poetic. Astfel, pe plan logic, dialectica tezei și a antitezei se înfățișează ca afirmație (judecată) pozitivă ori negativă, însă cu temeiul în realitatea ontologică, de care este inseparabilă; în epistenologie se manifestă ca cunoaștere ori necunoaștere, adevăr ori eroare, identitate ori diversitate, certitudine ori dubiu; pe plan ontologic, legea aceasta ne înfățișează realitatea în sine, independentă de noi, și realitatea subiectivă, imanența și transcendența, ființa și neființa, permanența și schimbarea, sub-

stanța și fenomenele; pe plan etic avem binele și antiteza lui, răul, imoralitatea și virtutea, dreptatea și nedreptatea, și în sfârșit, pe plan estetic, frumosul și uritul, perfecțiunea și imperfecțiunea.

Din acest punct de vedere realitatea ni se înfățișează nu numai cu aspecte contradictorii, ci chiar contrare; cunoașterea, spre pildă, nu este pândită numai de un minus de cunoaștere, ci de contrarul cunoașterii; ființa nu este amenințată numai de o oarecare scădere a ei, ci de adevărata ei antiteză care este neantul; certitudinea nu este împiedecată numai de verosimilitate, de probabilitate, ci de dubiul pozitiv, sfâșietor.

Pozițiile gânditorilor față de aspectul contradictoriu al realității au variat indefinit între cele două extreme ale tezei și ale antitezei, realitate și vis, adevăr și eroare, certitudine și îndoială, etc., și e bine de notat că nu cele extreme au fost cele mai viabile. Din posibilitatea acestor poziții logice, epistemologice și metafizice antitetice, ia naștere sbuciumul patetic al rațiunii. Dacă n'ar fi date aceste două posibilități diametral opuse, dacă realitatea n'ar avea decât un singur sens — pozitiv ori negativ — ar înceta în neastâmpărul care astăzi institue legea de temelie a oricărei cunoașteri critice.

Unii gânditori văd în această frământare insuficiența radicală a rațiunii omenеști de a ajunge la adevăr, considerând ca provizorii toate achizițiile rațiunii; alții dimpotrivă, știu să descifreze chiar în textul acestui neastâmpăr și în aceste date provizorii, unele din coordonatele permanente și definitive ale cunoașterii. Fiindcă cele două versante antitetice întâlnite pe diferitele planuri ale realității sunt străbătute în toate sensurile de două necesități sintetizatoare, ele înșile antitetice deși corelative, : *Absolutul și relativul*, teza și antiteza. Amândouă au uneori funcțiunea de atribut, altelei funcțiunea de subiect, după fragmentul realității căreia i se atribuie. Așa, spre pildă, în logică, epistemologie și etică, au funcțiune de atribut; în vreme ce în metafizică sunt subiecte. Avem, de o parte judecăți absolute, cunoaștere absolută, binele absolut și Absolutul ontologic; de altă parte antiteza acestora, adică toate relative.

Toată filosofia se reduce la această unică problemă a absolutului ori a relativului. Teoria cunoștinței vorbește de cunoaștere și adevăr absolut, ontologia de ființă absolută, necesară, etica de bine absolut, însă în aceeași vreme filosofia debată și relativitatea tuturor acestor realități. Deosebirea dintre cele două poziții este prăpăstioasă; iar atitudinile gânditorilor față de ele, două sunt extreme, iar a treia conciliatoare.

Întâia se împotmolește în absolutul rațional; ultima ancorează în relativul fenomenal; negând una din fețele realității, se neagă împrumutat; cu singura deosebire că Absolutul are mai mulți negatori decât relativul. Cu câtă îndreptățire, se va vedea mai la vale. Între ele este situată concepția realistă, care admite existența amândurora, deosebindu-le, deși le consideră ca elemente componente necesare și corelative ale realității totale.

Concepția absolutismului epistemologic este subredă, fiindcă

are împotriva sa mărturia conștiinței, care descopere, pe lângă adevăr, de multe ori și eroarea, ceea ce într-o concepție a unei cunoașteri absolute este cu neputință; tot astfel pe plan ontologic, alternativa dintre posibil și actual, între ființă și neant, între permanență și devenire, este o imposibilitate. Ceea ce este absolut este și necesar, deci nu se poate să nu fie; căci dacă ar putea și să nu fie, n'ar mai fi necesar ci contingent, adică relativ. Or, vedem că realitatea deși pretinde în mod necesar absolutul, are aspect relativ; deci absolutismul ca axiomă filosofică este șubred.

Mai mulți sunt însă negatorii absolutului și adversarii relativismului, concepție care coincide cu agnosticismul și cu scepticismul. Relativiștii sunt împotriva absolutului, oriunde s'ar găsi acesta: în filosofie, știință, religie, etică, etc.

Teza relativistă are următoarele principii: totul este relativ; cunoașterea nu poate sesiza niciodată absolutul, chiar dacă acesta ar exista; însă acesta nu există; prin urmare, ființa este relativă: apare, se schimbă, dispare, și odată cu ea, aceleiași relativității îi este supus și adevărul. Filosofia, știința, religia, etica — toate atârnă de un anumit punct de vedere față de care par absolute; în realitate însă, cu aceeași îndreptățire se poate susține și relativitatea acestora. O cunoaștere, o ființă, principiu sau concepție absolutistă s'ar putea admite numai cu o condiție, și anume când antiteza lor ar fi evident absurdă; or, care este adevărul și ființa ale căror antiteze să fie evident absurde? Deci, absolutul nu există; „Ce-un secol ne zice, ceilalți o deszic” — iar cei ce-l susțin, iau fantomele drept realități...

— Nimic nu e absolut adevărat, drept, frumos, sfânt și bun; nimic nu e greșit, nedrept, urit, păcătos, rău. Însă atunci cum sunt lucrurile? Adevărate — false, drepte — nedrepte, frumoase — urite, sfinte — păcătoase, etc. — în fața acestei filosofii, rațiunea este apucată de vârtejuri; simte cum îi fuge terenul de sub picioare. Ea nu poate trăi fără certitudine, fără de un echilibru, fără un punct indiscutabil dela care să plece și la care să se întoarcă, pentru a se orienta din nou. Când colo concepția relativismului, care topește toate certitudinile, îi pune la îndemână narcoticul din care își țâșnesc, într-o goană apocaliptică și într-o confuzie babilonică, toate principiile și toate lucrurile. Iar biata rațiune, desechilibrată și năucită privindu-le neputincioasă cum se precipită unele în altele, n'are decât să disperseze.

Relativismul se împotrivește celei mai elementare tendințe a rațiunii, care este exigența unei certitudini absolute, adeziunea neșovăitoare față de un adevăr, evident sau demonstrabil, fără teama de a greși; — dacă nu se admite ca absolut cert nici un adevăr — cu alte cuvinte dacă nu există nimic absolut, ci totul este relativ, atunci, printr'un misterios paradox, însuși relativismul se transformă într'un principiu absolut. Să ne închipuim că nu există nici un adevăr absolut, atunci oare ce poate face rațiunea omească? Nu poate lua față de realitate nici o poziție; nici o afirmație, nici o negație, nici chiar dubiul nu e cu putință fără ca gân-

direa să se raporteze la o certitudine absolută. Rațiunea vrea să scape de această stare de sfâșiere, de aceea respinge acest coșmar, spunând că însăși teza relativismului este un absolut: căci dacă totul este relativ, atunci din două una: ori cel puțin această teză este absolut adevărată, ori și această teză încă este relativă; însă în cazul din urmă, că adică este relativă și teza că totul este relativ, rămâne adevărată cel puțin afirmația pe care o cuprinde dacă, bineînțeles, se dă un sens oarecare cuvintelor prin care se exprimă. Vedem, prin urmare, că absolutul este implicat în însăși teza relativismului, fiindcă rațiunea fără de un absolut nu poate să înțeleagă absolut nimic. „Adevărul există și este evident că există; căci nu s'ar putea nega decât afirmându-se, fiindcă propoziția aceasta: „adevărul nu există” încă este un adevăr. Tot astfel este evident că adevărul este veșnic; căci dacă s'ar spune că într-o vreme adevărul nu era de loc, chiar în această vreme era adevărat cel puțin că adevărul va fi într-o zi.”¹⁾ Relativul nu se poate afirma decât corijându-se în absolut, fiindcă orice afirmație, de orice natură ar fi, pleacă dela un punct de reper cert. Negația pare cu puțință și fără de admiterea absolutului, în realitate însă și ea îl pretinde, căci altfel propoziția: „nimic nu este absolut” devine imposibilă. Tot astfel e și cu judecățile îndoielnice.

Vreți să știți ce ar rămâne din limbaj și din judecățile omenești dacă s'ar elimina din ele orice relațiune cu absolutul? Iată câteva mostre transcrise într-o gamă „absolut” relativă: Ceea ce este, nu este; ceea ce poate fi, nu poate fi; ceea ce nu poate fi, poate fi; ceea ce este mare, este mic; ceea ce se spune, nu se spune... Ce mai rămâne din cugetarea omenească într-o concepție sincer relativistă, fără recursul camuflat la un absolut pe care negându-l în cuvinte îl afirmă în realitatea pe care o exprimă. Dintr-o afirmație și o negație referitoare la același obiect, rămâne ceea ce era înainte de ele: *nimic*.

Fără de o relațiune necesară la un absolut inteligibil, inteligența noastră este steapă și absurdă; iar apologeții relativismului nu pot să-și susțină teza decât făcând din relativ absolut, un relativism absolut; or, relativismul absolut, dacă nu este absurd, atunci este un *absolut*. „Negația, nu mai puțin decât afirmația, dovedește caracterul absolut al cunoștinței, căci nu mai puțin decât aceasta, ea își exclude antiteza. Fără de certitudine este cu neputință de exprimat o îndoială. Cel ce se îndoiește aduce omagiu caracterului absolut al adevărului, căci enunțându-și cugetarea cu rezervă, proclamă că gândirea ca atare este necesară.”²⁾ Mai mult, „însăși schimbarea este un fel de absolut, dacă este într'adevăr schimbare și cutare schimbare, cu indecisiunile și nuanțele sale, și dacă nu poate să fie decât ceea ce este.”³⁾

¹⁾ R. P. Sertillanges, O. P. Les grandes thèses de la Philosophie thomiste, Bloud et Gay, Paris, 1928, p. 54.

²⁾ Paul Ortegat, S. L., Philosophie de la Religion, Desclée, Paris, 1938, p. 100.

³⁾ Paulhan, Revue Philosophique, Paris, 1923, p. 46, 47, cit. la P. Ortegat, op. cit. p. 100.

„A nega absolutul, înseamnă a nega orice realitate. A spune că totul este relativ, nu înseamnă, fără îndoială, a spune că se înșeală, ci înseamnă a nu vedea o latură a lucrurilor, dacă nu se ține seamă că se face relativ din absolut. Deasemenea, a spune că nu există decât fenomene, înseamnă a da fenomenelor o realitate substanțială. (—) Este evident zadarnic să invocăm relativitatea cunoștinței: Să spui că toată cunoașterea este relativă, încă înseamnă a afirma o realitate absolută, aceea a relativității cunoașterii, înseamnă a da cunoașterii un caracter universal și ineluctabil. (...) Pentru a te păzi de orice afirmație absolută, nu rămâne decât să nu zici nimic, să nu mai bălbâi nici o propoziție inteligibilă și să nu mai gândești nimic.”¹⁾ Când vrem să exprimăm o judecată relativă, nu zicem „adevăr relativ, ci „absolut” relativ, cu accentul pe „absolut”; în vreme ce Absolutul n'are lipsă pentru a fi exprimat în mod integral, să recurgă după ajutor la „relativ”; așa încât relativul adevărat n'are sens fără de aprioritatea ontologică și logică a absolutului.

Dacă mai e lipsă să scoatem o concluzie, atunci aceasta nu poate fi decât următoarea: absolutul, ca și realitatea, evidența și certitudinea, sunt cu neputință de a fi înlăturate din gândire cu ajutorul rațiunii, fiindcă aceasta nu poate întreprinde dărâmarea lor decât afirmându-le cu o egală stăruință.

Însă dacă există absolut, adică dacă filosofia nu-l poate măcina cu niciun preț, fiindcă nu se poate sinucide, atunci se naște întrebarea că ~~oare mai există relativ~~ ori poate că absolutul absoarbe în sine întreg relativul? În acest caz n'am avea decât ființe, cunoaștere și adevăruri absolute și necesare. La aceasta răspundem că, după cum ni s'a părut de absurdă concepția care ținea la relativizarea absolutului, nu ni se pare mai puțin absurdă aceea care tinde la absolutizarea relativului. Căci dacă e fals că nu totul este relativ, este tot atât de fals să susții că totul este absolut; adevărul stă la mijloc: există absolut, însă existența lui nu prejudiciază existența relativului; și invers, există relativ, însă existența lui poate fi susținută numai admitându-se absolutul în care-și găsește însăși rațiunea de a fi. Prin urmare nu totul este relativ, căci atunci relativul însuși ar deveni absurd; și nu totul este absolut, căci în acest caz tot ceea ce există ar avea o existență necesară și eternă; or, vedem că o bună parte din ceea ce există, acum există într'un fel, apoi într'altul; deci nu totul este absolut. Absolutul și relativul se condiționează, însă această condiționare se situează pe planuri de existențialitate deosebite: absolutul condiționează relativul atât pe planul realității ontologice, în însăși ființa sa relativă, cât și logice, pe când relativul condiționează absolutul numai pe planul realității logice și epistemologice. Cu alte cuvinte, absolutul nu depinde de relativ în sine, ci numai în faptul de a putea fi cunoscut din partea unei inteligențe care-l implică în actul cunoașterii sale. Relativul, dimpotrivă, atârână întru totul de absolut, atât în sine cât și în faptul de a fi cunoscut.

¹⁾ Id. Ibid. p. 101.

ION MICLEA

M I E L U L

Suleget, cu blană lucrată 'n inele
Sburda printre camarazii de vrâstă ai vântului
De-alungul ogoarelor cu pleoapele grele ...
Fire de iarbă subțiri, vestind învieră
Urcau elegante din carnea pământului ...

Alb și fraged, pe frunte cu negru de fum
În ochi și 'n mișcări îi cânta primăvara
Pe sus norii își încercau famfara
Când l-a apucat Ion și l-a săltat pe-un umăr ...

A pornit apoi agale spre sat peste țelini
Cu flori aprinse în culori felurite
Trăgeau virajuri berze și rândunele
Târâtau insecte cu miile trezite
Vrăbii treceau cu paiuri și fulgi pentru cuiburi.

Pământul mirosea a cald și a reavăn întors
A ghiociei și a aripi de fluture —
Fierul plugului scilipea bucuros în soare ...

După grumaz Ion venia, venia cu ștregarul
Care numai uneori încerca să se scuture
Un behăt măcar nu scotia durerea lui mută ...

În ograda zugrăvită cu iarbă și nalbă
L-a lăsat jos ca pe-o povtură plăcută
Pe picioare subțiri și cu blană albă ...

S'a uitat o clipă împrejur adulmecând sfârșitul
Dar n'a văzut cum omul și-a ascuțit cuțitul
Frecându-l de-o gresie abia să se-audă,
Nici cum s'a apropiat făcându-și cruce ...
S'a simțit doar apucat și că ceva-l strânge
Apoi lumea curând s'a schimbat cu 'ntunerecul
Și pe iarba verde, uimitor de verde și crudă
A rămas o mare pată roșie, de sânge ...

TEODOR MURĂȘANU

B L O K U L

Copitele cailor dela birja neagră bocăneau în cadență sonoră pe străzile asfaltate, hăuind enervant, ca obsesia unui vis de bolnav. Din norii groși, de culoarea sumbrelor amurguri, ce încătușau nemișcați cerul, ploaia se strecura cu grabă în picuri mărunți și deși. Umezeala rece a acestei dupăamiezi de 15 Martie îmbibase ghețos și oameni și ulițe și arbori, care toate păreau chircite de frig, gata să tremure, gata să plângă.

Ghemuit în colțul trăsurei, tânărul cu șapca roșie de student al Universității Clujului, avea fața cernită de o tristețe vagă, cum era normal să fie pe timpul ăsta, în împrejurarea în care se afla. „Se muta din nou, i se pare, pentru a patra oară dela întoarcerea din vacanța de Crăciun și ca atunci și de astă dată farmecul morhorit al tuturor plecărilor îi încleșta sufletul, strângându-i-l dureros și totuși cu o înfiorare de voluptate. Da, cu toate că prietenul Pavel se opunea, mutările acestea dintr'o stradă într'alta, dintr'o cameră, într'o altă cameră, erau miniaturalul marilor călătorii, când străbăți mii de kilometri sau sute de mile marine, când pierzi un cer spre a găsi altul, când pleci poate fără speranța întoarcerii la locul plecării, la casa prea vechilor amintiri. Și tristețea îl însoțea și pe el, student anul I la Drept, cum nu se putea să nu-i întovărășească pe pribegii lungilor drumuri. O tristețe nelămurită, ostentivă, o tristețe cu înfiripări de lacrimi în ochi pentru cele părăsite, cu licăriri mai albe de nădejde pentru cele ce vor veni”.

Pe străzi, puținii trecători se strecurau grăbiți, strânși în paltoanele iernii; prin ușile și vitrinele prăvăliilor, priviri plictisite iscodeau din când în când dornice petecul de cer albastru al Primăverii ce se lăsa așteptată ca orice femeie care se știe iubită. Țigara din colțul gurii studentului cu șapca roșie atârna mofluză, împrăștiindu-și fumul în aburii cu iz de coks, ai ploii.

„Mereu în căutare, mereu în așteptare. Dar asta o fac toți sau cel puțin cei nemulțumiți!? În fiecare dimineață ne trezim nerăbdători de a afla ceva în ziua aceea, în fiecare dimineață credem într'o întâmplare ce ne va schimba firul monotonei zile, așteptăm realizarea unei minuni ai cărei eroi să fim, suntem setoși de acel ceva nou, un ceva foarte neprecis, poate o fată, poate un câștig la loterie, poate niște răpitori care să ne ducă undeva departe, în fine, nu știm niciodată ce. Deaceia grăbim pasul în urma oricărei femei neștiute, deaceia privim adânc în ochii ei, doar o fi ea, cea din vis, cea predestinată, deaceia înfruntăm necunoscutul, deaceia simțim atracția umbrelor, a locurilor prin care n'am mai fost. Și în fiecare seară, desamăgiți, ne punem speranțele în ziua de mâine, în veșnicul mâine. Înțelegea Mihnea din ce în ce mai bine cuvintele târăgănite ale ghicitoareii, spuse lui înainte cu trei ani: „Dumneata n'ai să fi niciodată fericit fiindcă ceri prea mult de la viață și dela oameni, mult mai mult decât pot ea și ei să-ți ofere”. Și

îmbrățișa sufletul lui cu dorul mângăierii, melodia vastelor stepe, cu presimțirile, nostalgia și neliniștile lor. El era sigur că mutările aceste repetate se datorau aceleiași mari căutări, aceleiași fugi după himere, aceluiași suflet vagabond, suflet care nu era numai a lui, ci al multora ca el.

Intra în camera proaspăt închiriată sfios, cu teamă, ca într'un sanctuar de religie necunoscută, îl înfricau scheletele amințirilor rămase împrăștiate pe ori unde, în zgârieturile mesei, în zâmbetele fotografiilor, în petele de pe covoare, în toate obiectele camerelor mobilate. Iscodea trecutul încăperii, viața foștilor locatari, povestea fiecărei mobile și istoriile lor le trăia cu o tragică înțelegere, pentru că în patul lui de acum au murit, au iubit și au născut alți oameni, la geamul dinspre stradă au plâns alți ochi în prea lungă așteptare, în fotoliul cu pielea zbârcită și-au făurit vise atâția înaintea lui! Apoi, după ce-și cunoștea înaintașii, amintirile îl oboseau, îl plicliseau, îl alungau pe un strein, strigându-i că tot ce ar putea face el aici au mai făcut deatâtea ori ceilalți, că pașii lui apasă urmele atâtor pași, că somnul nopților lui jignește și turbyră iubirile și fericirile defuncte împărtășite de cei din trecut în această cameră, că nici un moment nu va putea fi singur acolo, că nenumărați ochi dușmani îl urmăresc de pretutindeni, îl condamnă. Și atunci pleca, pleca grăbit, pleca oriunde, spre a face cunoștință cu alte încăperi, cu alte amintiri, cu alți strigoi bătrâni“.

Trăsura coti alunecând pe pavajul umed în strada unde-i va fi noua locuință. Vântul reușea acum să arunce picurii în trăsură, stropind cele două valize mari sprijinite de strapontin. Privirea închis-lucitoare a lui Mihnea trecu cu nepăsare peste petele de apă ce colorau deschis bagajele.

„Deastădată se mută însă fără ca să-l fi alungat vedeniile din poveștile altora, mutarea de astăzi se datora unei străni chemări a sufletului, asculta azi de șoapta unui zâmbet plâpând și pierdut, zâmbet cules cu vre-o cinci zile înainte de pe buzele Ei, ca un furt de promisiune palid conturată. Și ea locuia pe strada asta, în casa în care la subsol aveau o cameră doi prieteni de-ai lui, în blokul ăsta în fața căruia birja s'a oprit acum încet.

— Aici moșule la 12. Mulțumesc și deie Domnul să nu te chem curând în ajutor.

— Apoi cam așa, că prea mult te muși Domnișorucule, nu știu de ce nu-te poți hodini mai îndelung într'un loc. Io de 18 ani stau în aceeași căsuță cam hodorogită ea dar cu grajd tare bun pentru „pruncii“ ăștia ai mei — morfoli Moșul cuvintele, uitându-se cu ochi blânzi, de părinte iubitor la caii suri pe care șiroia sprințar apa.

În strada pustie doar arborii erau sgâlțiați de vânt și în fund un tramvai mic și verde cu toate geamurile aburite, clincăia cu sunete vătuite de umezeală. Pe marginea trotuarului Mihnea sta tîntit în ploaie și privea cu o curiozitate temătoare blokul mare, rece, indiferent și grav.

„Prea e glacial, prea e nepăsător, gândi el, simțind în inimă

întepătura dură a neplăcerii. De ce a venit aici, ce o să-i dea lui blokul ăsta cu peretii de un verde spălăcit, cu scânteei sălbatec-lucioase în el; de ce e așa de neprimitor, ce păcate ascunde el de-l înfricoșă ca semintunicul solemn al interioarelor de biserică, de mult, când era copil? Și norii ăștia sumbri coborâți aproape de pământ parc' ar fi încercat să strivească inimile de asfaltul înghețat și multele fire de ploaie ce imbibau tot până la desgust și strada pustie ca și când nimenea n-ar fi vroit să asiste la aceasta păgână întâlnire a lui cu blokul, la intrarea lui în blok, ce însem-nau, ce prevesteau?"

Tipătul ascuțit de sonerie nouă îi risipi lui Mihnea și ultimele boabe de liniște, liniște ce nu i-a revenit decât în camera prieten-ilor lui, cameră care va fi și a lui deacuma. După ce le-a strâns mâna, e fugit la fereastra pe care stropii brăzdau dungi neregula-te și a privit în curtea blokului. O vedea anostă, cenușie și tot așa de neprietenosă.

— În blocul ăsta doar camera voastră, respectiv a mea, se pare că mă simpatizează, a murmurat gândit, cu un pic de obidă în modulațiile cuvintelor. Și apoi continuă întorcându-se spre ei: Mi se pare că vă datorez o mică explicație, eri fiind foarte agitat, țiam cerut ție Johnnie să ne schimbăm camerele, fără să-ți dau nici o lămurire...

— Așa e Mihnea, răspuse parcă pentru amândoi, celălalt, „Pirătu Negru” cum îi spuneau ei, fiind și mai mic și mai tăcut. Chiar ne gândisem înainte de sosirea ta că oare ce te-a putut in-demna să-mi ceri acest schimb, poate defavorabil pentru tine, căci cămăruța noastră e cum vezi mult mai modestă decât a ta și să mi-l ceri încă așa de stăruitor. El spunea că o faci pentru poezia camerelor de subsol, după ce ai locuit toamna trecută în cea bohemă mansardă. Dar eu bănuiesc altceva...

— Bănuiești îndreptățit Johnnie, este altceva la mijloc, da, cu totul altceva...

Focul sâsâia plăcut în soba de teracotă albă, muzică domoa-lă care împreună cu semiobscurul începutului de inserare și căldura potrivită ce plutea în cameră, favorizau destăinuirile.

... În toamna neagră a refugiului, mă aflam elev într-a VII-a la liceul din oraș unde v'am cunoscut și ne-am legat tovarăși. Faceam parte integrantă din marea familie a pribegilor cu atâtea caracteristici psihologice deosebite de a celorlalți frați, cu coardele sensibilităților sufletești extrem de fine, cu înclinația maladivă spre amintirile de acasă, spre luptă și spre plâns. Să mă credeți, viața noastră din acele câteva luni avea un parfum cu totul aparte, cu puțină nebunie, puțină exaltare mistico-patriotică și cu multă, multă tristețe. Ne simțeam bine doar între noi, povestindu-ne de vremi, oameni și întâmplări din trecut, fixam date cât mai apropiate pen-tru întoarcere și visam la fericiți viitoare, plasate toate în cadrul locurilor părăsite, locurilor dragi, locurilor noastre. Citeam împreună ziarele ardeleno pline de articole imperative, evocări și banale paștișări ale poeziilor lui Goga, dar care glăsuiau atât de apropiat

acestor suflute ce nu se puteau obișnui cu transplantarea. Și odată am dat peste o schiță scrisă cu o gingășie și delicatețe sufletească ce m'a impresionat cu totul neobișnuit, o schiță scrisă fragil, cu puritatea caldă a sufletului de copil... Un cerb de porțelan botezat de o fetiță naivă „El Zorab”... un fragment de refugiu... cioburile sfărâmate ale cerbului... și melodia „Tristei Dumineci”... Atât. Și totuși pentru mine foarte, foarte mult. Schița era iscălită Tania Negri, nume ce-mi evoca o adolescentă cu ochii bruni, migdalați, cu o mireasmă de cais în expresia lor, cu cosițe lungi și mers sprinten prin orașul cu turnuri vechi, parcuri și străzi înguste. M'am gândit atunci la ea, doream s'o văd, s'o cunosc și apoi normal am uitat-o. În 11 Martie, acu's 4 zile, venind cu un coleg de la Facultate, ne-am aflat în spatele unei perechi. Să fi fost intuiția? Nu știu, dar l-am întrebat pe colegul meu dacă o cunoaște pe „juna” din față. (Mihnea zâmbi de-părtat, amintindu-și precis că a rostit atunci cuvântul „jună” pentru întâia oară).

— Tania Negri.

— Tania Negri? Parcă știam eu ceva în legătură cu acest nume! De unde oare și ce?

... El Zorab... cerbul de porcelan... „Tristă Duminecă”... Cioburi... o fetiță... mi-a șoptit cu glas de rugăciuna amintirea. Cred că inima mi-a bătut puternic, cred că nici n'am văzut-o bine când am trecut pe lângă ea, doar un surâs mi s'a întipărit atunci în suflet, un surâs firav ca și ghioceii primăverii, un surâs blând de regăsire fericită, ce desigur nu era pentru mine, nu putea fi pentru oameni, era poate închinat albastrului din lumina ochilor cerului, poate mugurilor mici ai arborilor, poate vântului. Dar am furat și eu un strop din acel zâmbet pentru că era rază de lumină, fiind că era foc ce topește ghiața sufletelor mohorâte, deoarece era izvor de apă vie pentru buzele uscate ale ostenițiilor hoinari. Și surâsul ei mi-a revenit mereu, încălzindu-mi cugetul. În 13 i-am trimis întâiul buchet de ghiocei, împreună cu o nuvelă de a mea. Eri am aflat că locuște aici la etajul 2 și ți-am cerut să te muți în locul meu, fără să știu ce vreau prin asta, fără să judec, fără să știu ce urmăresc... Acum sunt aici, dezorientat, năuc... Așa-i că mă înțelegeți, așa-i că altceva nu mă veți întreba, dealtfel nici nu v'aș putea spune mai mult pentrucă atât știu și eu; așa-i că n'aveți să-mi obieccionați nimic?!

Mihnea sfârși rugător și apoi privi la ei, la camera răvășită cu aspect de cameră de hotel, în care geamantanele așteptau unele o plecare, celelalte despachetarea.

— Nu, nimic, spuse încet Johnnie, uitându-se la el cu puțină mirare și poate compătimire.

VIRGIL PETRIȘIN

Știm de mult că trăiești aproape de mine, fără să-și dea cineva seama de acest fapt. Zilele trecute m'am îndreptat mai mult ca oricând de apropierea ta. Și, se poate ca această îndreptare, să mă oprească pentru multă vreme dacă nu pentru totdeauna de a-ți mai scrie...

Am plecat în munți cu prietenul B.

Murmurul pădurii tinere oprit din loc în loc de tăria stâncilor, sau îngânat într'adins de șopotul apelor, nu-a părut mai pronunțat ca oricând. Imi era plin sufletul de viață nouă, și aș fi fost în stare să mă arunc în sbor întins de pe coama cea mai înaltă a pădurii, pentru a aduna în piept tot parfumul crudelor frunze de stejar, miasminele ierburilor și florilor împrăștiate în toate colțișoarele, și adierea purtată în fuga lor, de păriașele spumate. Plouase cu puțină vreme înainte și, acum soarele cald ce se isbea cu toată puterea din primăvară spre vară, își cernea razele peste creste și păduri, în lungul apelor, și în adâncul luncilor adormite sub covorul fermecat al ierbiilor. Stropii de ploae rămași ca mărgelile de argint pe firicelele aplecate, prindeau și împrăștau în văzduh razele de lumină făcând în plină zi un minunat foc de diamante.

Când am ajuns noi dela drum pe răzorul dintre două grăie de toamnă aproape de spic, în marginea luncii de arini din lungul apei, aproape se sbicise iarba, și umbra arinilor întindea bizare aripi de gigant spre răsărit.

La prima vedere elanul apei spumate se frângea parcă în maluri dar, cu aceeași putere cu care venise se întorcea în vârtejuri repezi și pleca spre malul celălalt, alergând ca dinaintea popoului, în jos spre câmpie. Din loviturile și vârtejurile ei, apa lăsa să se împrăștie până departe peste câmp sau adânc în pădure, un cântec pe care nimeni nu-l va putea descrie vreodată. La început am crezut că-i un murmur turburător și supărat, dar, continuitatea fierberii și ascultarea naturii întregi mi-a schimbat gândul și, de mult freamătul apei îmi este un cântec drag. Mai jos arinii și sălciile stau aplecate cu frunzele până aproape de suprafața valurilor și, când vântul nu le frământă și pe ele, ascultă cu atât drag minunata melodie a valurilor. Mai sus stâncile înțepenite de veacuri, și cetinile brazilor stau ani de-a rândul în șezători pe maluri cu privirile așintite în valurile spumegânde, ascultându-le cântecul.

M'am oprit pe mal și fără să știu la ce mă mai gândesc, ochii mei s'au îndreptat spre adâncul apei oglindindu-se în luciu, alături de frunzele de arini. Sufletul meu era atât de încărcat nici eu nu știu de ce, încât simțeam în mine frământându-se ca un aluat dospit toate dorurile renașterii, alături de mugurii curați și fragezi ai primăverii.

Nu știu unde mi s'o fi oprit de tot frânturile de gând, când

parcă la o poruncă a tuturor puterilor simțite și nevăzute, murmurul naturii întregi a încetat. În acest moment simțeam că plutesc undeva departe într-o viață nouă. Că sunt înconjurat de zimbetul mărtişoarelor și mugurilor treziți de soarele primăverii și săltați pe coroanele copacilor, ca mieii în jocul nevinovatei fericiri, peste răzoarele cu iarba abia încolțită. În jurul meu venea de undeva din văzduh ecoul cald și abia perceptibil în sunet al cântecului primăverii. Ochii mi s'au oprit în văzduh adâncindu-se în infinitul albastru, după ce colindaseră de jos de aci de lângă arini în sus toate crestele cu brazi și stânci negre ori roșietice.

Inima mea a început atunci să îngâne natura întreagă într'un ritm neregulat, cântând melodia unei vieți noi. Deodată alături de mine am simțit cum cineva nevăzut s'a alăturat cântecului meu ascuns, împraștiind împreună cu mine prin aceleași unde eterice nevăzute, melodia eternă a primăverii. Oricum am schimbat ritmul cântecului prin bătăile inimei, cântecul strein m'a urmat fără nici o greutate sau neliniște. Atunci am simțit că tu ești lângă mine; că tu ești aceia care însoțești ritmul inimei mele, cu cântecul dragostei tale. Mi-am dat seama că pașii tăi nevăzuți sunt mereu alături de mine dar că, nu te arăți prin nimic decât foarte rar și mai ales primăvara pentru a nu transforma gândul dragostei în durere. Eu simt mereu apropierea ta dar azi am auzit melodia primăverii cântată de tine alături de sbuciumul inimei mele. Ești lângă mine și cred că nicidecum nu te vei îndepărta de inima mea, deaceia, de acuma mai mult voi căuta să-ți vorbesc decât îți voi scrie. Vorbind voi auzi în ecoul vorbelor mele, glasul inimei tale. Te voi auzi și te voi simți atunci tot mai aproape...

Prietenul meu m'a trezit din visare. Cu lama subțire a unui singur cuvânt, melodia inimilor noastre, a fost alungată spre infinitul albastru al cerului...

— Mai stăm vecine?

— Cred că-i vremea s'o luăm în sus, pe vale.

Ne potrivirăm uneltele și apoi o pornirăm în sus în lungul văii către Băișoara, oprindu-ne cu grijă să nu fim văzuți din apă, în jurul gâldanelor și vârtejurilor cunoscute demult de noi ca locuri din care trebuie să cadă păstravul...

Seara, la întoarcere, când soarele scăpăta peste muntele Săcelului, înaintea noastră se prăvăleau umbrele în lungul drumului, iar alături de noi se prăvăleau ca niște încălcite broderii de spună, valurile aurii.

Tăcuți și liniștiți măsuram drumul către casa lui Ghindă. Prin mestecănișul de pe coastă tălângi se îngâneau cu freamătul valurilor, isbindu-se de stânci, și întrerupeau din când în când, din cântec, o mierlă galbenă ce, de multă vreme sbura mereu înaintea noastră prin ariniș, cântându-ne- Lângă prăvăliturile de stânci dela cotul din sus de moara nouă, ne-am așezat pe iarba de pe mal, prăpădind o colonie de păpădii...

— De aci, vecine, în zece minute suntam la Ghindă și, până se înnoptează mai avem o jumătate bună de ceas...

— Stăm dar, vreme de o țigară bună, și apoi rămas bun văii până cine știe când...

Când am ajuns în dreptul Surducului, se înoptase bine.

De pe o potecă ce cobora din vârful muntelui cu mesteceni, drept deasupra satului un grup de copii cu torțe aprinse în flăcări mari, alergau în șir spre vale ca un torent de foc, luminând până departe spre cutele cele mai negre ale pădurii...

— Parcă-i înscenarea unui basm cu smei ce coboară la fețele din sat...

— Pentru ele, vecine, smei sunt cei ce coboară înflăcărați de pe deal.....

* * *

Târziu când muntele a rămas în urmă oprindu-se peste noapte să doarmă lângă podul dela Moldovenești, mașina spinteca șesul Arieșului spre oraș, tăind în două drumul alb și aerul proaspăt al serii.

Cineva m'a întrebat abia perceptibil apropiindu-se ca o mângâiere caldă spre mine, dacă primăvara e pretutindeni și pentru toți atâta de frumoasă ca pentru mine? Nu știu de ce am simțit atunci cum sângele nou fierbea în mine. Mi-am dat seama că tu erai aproape. Că, întrebarea a fost pusă de tine și, cu toată neputința de a mă face să te văd, te faci simțită tot mai aproape, prin mine și prin tot ce trăiește lângă mine...

Îți mulțumesc mult pentru dragostea și bunătatea ta. Știi bine că bucuria mea este de a fi numai cu tine, tot așa cum pentru tine sunt rândurile mele toate, și cântecele mele. Dacă voi înceta de a-ți mai scrie acuma nu te întrista prea mult. O fac nu pentru că dragostea mea pentru tine nu ar mai fi tot atât de mare ci, pentru că de câtăva vreme te simt aproape, tot mai aproape de mine. Uneori încep să mă înspăimânt, într'atâta mă frământă apropierea ta. Totuși când bruma va acoperi boabele de struguri și prunele coapte, îți voi da din nou semn de viață, scriindu-ți. Dacă nimic nu vei primi dela sufletul meu nici atunci, să vii după mine căci eu nu voi mai fi. Cântarea nesfârșită de care îmi spui adeseori că o auzi venind dela mine dacă o vei mai auzi și după căderea frunzelor de stejar și eu nu-ți voi mai fi scris, să știi că e cântarea de pierzanie a dușmanilor mei care vor vrea să-și bată joc de sufletul tău și de amintirea bucuriilor mele. Nu o mai asculta. Citește durerile și bucuriile ce ți-am scris, și apoi urmează-mă. M'ai auzit desigur. Îți simt căldura sânilor din holdele înspicate lângă obrazul meu. Îți văd ochii în albăstrioarele de pe marginea lanului de grâu îngânându-se cu petalele sângerânde ale macilor sălbateci. Îți aud glasul în cântecul pepeliței și al mierlei galbene. Desigur ești numai tu în toate acestea. Numai tu, dragostea mea. La revedere dar, la toamnă. Și dacă va fi să ne întâlnim acolo departe de unde nu vom mai reveni, nu uita când mă vei urma să-mi aduci o ramură de cetină de pe valea Șoimului, și câteva albăstrioare.....

VASILE I. RUSU

ASPECTE DIN POEZIA EROICĂ ARDELEANĂ

Românismul ardelean, a fost întotdeauna la mijloc de povârniș: sus culmea, jos prăpastia. Trebuia cu toate rădăcinile să se fixeze locului sau cu toate puterile să tindă spre culme fiindcă altfel s'ar fi rostogolit în prăpastie. Amândouă aceste imperative categorice ale neamului și-au avut vremea lor și poeții lor. Cei mai reprezentativi sunt Gh. Coșbuc și Oct. Goga.

Primul a fost expresia rezistenței pasive care avea ca singur scop menținerea caracterelor specifice ale neamului: credință, limbă, port, obiceiuri. Dacă acestea nu se vor pierde, neamul va trăi. Al doilea vestește alte vremuri. În aer se simțea furtuna. Se apropia plinirea vremii.

Rezistența pasivă a lui Coșbuc nu simte nevoia reliefulor; ea e cu atât mai puternică cu cât e mai omogenă, mai netedă. Din masa aceasta impresionantă prin adâncimea și puterea ei nu se întind promontorii. În lumea lui Coșbuc găsim numai țărani. (Și împărații sunt tot țărani). Bărbați, femei, bătrâni și tineri, sunt toți depozitarii datinelor și credințelor străbune, trăindu-și în cadrul acestora o viață la dor individuală, cu bucurii și cu tristeți mărunte, omenești. Desigur că această viață are semnificație mai largă, valabilă pentru întreaga lume a lui Coșbuc dar nu găsim o idee forță care să miște toată această lume într-o singură direcție ca la Octavian Goga.

La acesta nu mai găsim rezistența pasivă. Se schimbă tactica, neamul se pregătește pentru ofensiva generală împotriva asupritorilor. Cu toate că avem o lume întreagă ce merge în aceeași direcție, nu vom mai găsi masa nediferențiată dela Coșbuc. Aici e mișcare, trebe înainte mergători. În frunte merg cei predestinați: poeții, profeții, dascălii și chiar lăutarii. Cu toții sunt arătători de drumuri, luminători de cărări pribege. În glasul și în ochii lor încălzește și luminează focul sfânt al dragostei de neam. În urma lor norodul se mișcă în același ritm ca nesfârșitele lanuri de grâu în bătaia vântului. Toți urmează o poruncă, un îndemn; acela al nației din care fac parte și pe care trebe s'o mântuiască.

Coșbuc a fost poetul țărănimii dar i-a cântat numai dragostea și moartea, credințele și datinele. Coarda durerilor colective sună rar pe lira lui Coșbuc și chiar și atunci ea are mai degrabă caracter social. Țărani din „Doina” sau „Noi vrem pământ” sunt frați buni cu „Clăcașii” dar pe când cei dintâi flămânzesc numai de pâine, clăcașii flămânzesc și de dreptate. Pe unii îi va răscula numai foamea, dacă nu vor mai putea răbda, dintre ceilalți s'a și născut mesia, izbăvitorul neamului.

Cea mai dinamică dintre poeziile cu caracter național la Coșbuc „Decebal către popor”, se afundă în trecut retrăgându-se din

actualitatea la care face doar slabă aluzie, concepția de bază fiind aceea a vieții eroice.

Ca și Eminescu, reprezentând aceeași atitudine de pasivitate față de prezent, cu retrageri în trecutul istoric sau legendar, Coșbuc reprezintă, pe lângă epoca de care am amintit, și temperamentul românismului nordic mai visător și mai conservativ.

Goga e dela Râșinari și temperamental se înrudește cu Românii din Muntenia. Este sudic, sângele lui e mai fierbinte, făcându-l vulcanic și revoluționar.

Dintre toți scriitorii noștri, Goga se aseamănă doar cu Bălcescu prin energia dinamismului și prin incandescența cu care îi arde în suflet și în sânge dragostea de neam.

Diferențierile acestea de epocă și de temperament prezintă în opera poetilor și alte aspecte. La Coșbuc totul este pasiv, conservator, la Goga totul e luptător, revoluționar.

La cel dintâiu natura este liniștită sau sbuciumată, veselă sau tristă după sufletul omului ca individ, suflet cu care se identifică. Uneori zările sunt pline de farmec, e pace'n cer și pe pământ, alte ori plopii doinesc eterna jale, dar nu jalea neamului ci aceea a sufletului înstrăinat al poetului.

La Oct. Goga natura ia parte activă la durerile și la frământările neamului. Codrii verzi de brad, câmpurile de mătăasă, fluturii, florile toate sunt cuprinse de jale, toate își povestesc jalea în glasul lor. E atât de multă această jale în Ardeal încât curge pe Mureș și pe Crișuri în loc de apă. Nicaeri însă ea nu devine depărmantă, resemnată. Dimpotrivă se pregătește pentru înfricoșatul vifor al vremurilor răsbunătoare. Oltul robit nu se resemnează nici el; se sbate și se frământă până ajunge în țara liberă. Semnificativ este și felul cum privesc cei doi poeți biserica.

În poezia lui Coșbuc întâlnim biserica destul de rar. Biserica este natura întregă și Dumnezeu e pretutindeni: „Eu am pe Dumnezeu în mine, mereu îl simt și-l văd mereu... (Sub patrafir) În „Nunta Zamferei” poetul în loc să între în biserică cu cei ce se cunună, rămâne afară cu cei ce joacă. Doar la Paști, odată, vedem biserica sus pe deal plină de lumină, dar și atunci duhul sfânt sboară pe afară, prin aer, de lângă biserică. În „Moartea lui Fulger” nu preotul este acela care răspunde mamei înebunite de durere ci un sfetnic „bătrân ca vremea, născut cu lumea dintr'un ceas”. Chiar și sub patrafir, flăcăul spune preotului: ... „taică, las că Dumnezeu va ști mai bine”.

În aparență ar fi aici o contradicție. Credința este doar una din forțărețele neamului, credința cu biserica și slujitorii ei. Coșbuc nu exlude biserica din lumea sa, dar nu face din ea un stâlp de boltă ca Oct. Goga. Explicația o găsim în caracterele de rezistență pasivă ale epocii respective și în firea mai conservativă a Ardealului de Nord.

Biserica este și ea un promontoriu împreună cu slujitorii ei, or promontoriile nu intră în tactica de rezistență. Pe de altă parte conservatismul amintit face ca o bună parte a credinței poporului

să se scurgă pe lângă biserică, izvorând nemijlocit din miturile și ereziile anterioare creștinismului. Copii, pământului n'au intrat încă de tot în biserică, au ajuns deabea în tindă.

La Oct. Goga și atmosfera este bisericească. Cântecul său este grav și solemn cu accente și modulări liturgice, pe deoparte fiindcă este al neamului întreg, pe de altă parte fiindcă biserica și slujitorii ei se găesc în fruntea luptelor naționale „Domol purcede glas de schijă dela clopotnița din deal, Să povestească lumii jalea Instrăinatului Ardeal”. Și aici Oct. Goga este pe linia temperamentului său și pe aceea a comandamentelor vremii. Biserica este îndrumătoare, stâlp de foc în pustie și spiritul ei oricât de tradiționalist ar fi, este mult avansat față de miturile și ereziile pline de reminiscențe păgâne, cu zei ai pământului, ai cerului și ai apelor.

În poezia lui Goga biserica este omniprezentă prin ritualul ei, prin mireasma-i specifică atât în concepție cât și în vocabular și în armonie. Parfumul de biserică veche, de ceasloave și psaltiri bătrâne este o caracteristică de căpetenie nu numai a operei dar și-a personalității lui Oct. Goga. „Cuvine-se hirotonirea”, „domol purcede glas de schijă”, „mulcom svon de patrafire” etc. etc. sunt frânturi din vechi cazanii cu toată vraja, cu toată savoarea și cu tot misterul lor arhaic.

Nici Oct. Goga nu reneagă trecutul românesc. Se afundă adeseori și cu pasiune în el, dar nu cu dorința de a rămâne acolo, ci numai pentru a sorbi puteri de luptă. El se aruncă în viitor, pe acesta îl prevestește și îl pregătește.

Ar fi poate necesară o apreciere a celor două atitudini atât de deosebite.

Cea dintâiu e mai autentică, mai documentară. Oamenii lui Coșbuc, cu excepția în parte a unor idile, sunt oameni de toate zilele, cu mici bucurii și necazuri. Chiar soldații lui Coșbuc nu sunt eroi, ca ai lui Alecsandri, deși sunt contemporani și luptă în același război, sunt doar oameni care știu și să lupte dar și să glumească.

Lumea lui Oct. Goga este alta. Ea e creată de poet după chipul și asemănarea sa, pierzând astfel din autenticitate dar câștigând în putere de viață și de expresie.

Amândoi sunt solii Ardealului, deosebiți însă și prin temperament și prin tendințele epocii pe care o trăiesc și o întrupează în opera lor.

Între acești doi poeți cu lumi, temperamente și tendințe atât de deosebite, se așează Șt. O. Iosif, apropiat mai mult de Coșbuc decât de Goga. Dragostea lui pentru vremurile patriarhale nu este un mijloc pentru a prinde puteri de viață, ca la Oct. Goga, ci dinpotrivă un refugiu, o renegare completă a prezentului, așa cum o găsim la Eminescu și, mai puțin vădită dar existentă totuși, la Gh. Coșbuc.

Iosif trăiește în vremea când românismul din Ardeal se îndrepta spre activism național politic.

El trăiește și epoca lui Coșbuc și a lui Goga. Dacă înclină

mai mult spre cea dintâi, o face fiindcă temperamental este mai apropiat de ea. Spre aceea a lui Goga se îndreaptă numai ca intenție și ca o încadrare în atmosfera ce începea a se impune. Altfel nădejdele lui în viitorul neamului erau destul de șubrede: „Va răsări cândva și steaua acestui neam nenorocit“?

În ciclul „Din zile mari“ poetul rămâne mai prejos de energia și suflul de viață caracteristic acestor zile. Singură poezia „La arme“ este o excepție, dar numai aparentă. Poetul încearcă prin retorism să suplinească nepotrivirea temperamentală cu subiectul. Șt. O. Iosif rămâne poetul vremurilor patriarhale și al idilismului caracteristic acestora, deci mult mai apropiat de Coșbuc decât de Oct. Goga, legându-se de acesta numai prin tendință nu și prin temperament.

Deosebiți ca temperament și ca tendință cei trei poeți ardeleni formează totuși o grupare armonică și unitară.

M. IOSIVAȘ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Grigore Popa : **Existențialismul**, Sibiu, 1943.

Existențialismul este filosofia persoanei umane, a subiectului cugetător, aplecat asupra propriilor lui frământări și chinuri sufletești. Incercarea de interpretare și de trăire a propriilor stări sufletești se face în vederea izbăvirii sau a mântuirii.

Articulațiile acestei concepții nu sunt turnate într'un sistem — ca în filosofia existenței — dar în schimb îți acordă privilegiul să te apropii de aspectele concrete și variate ale trăirilor sufletești și să găsești singur drumul izbăvirii.

Protagonistul filosofiei existențialiste din timpurile mai apropiate de noi este S. Kierkegaard, pe a cărui texte se sprijinește autorul în broșura de față. În miezul acestei filosofii stă problema mântuirii personale, mântuire ce este indisolubil legată de conștiința de sine. Conștiința se altoește pe eul personal; acest eul personal e tensiune ce ajunge la maximum de eficiență „înaintea lui Dumnezeu”, unde „se mlădie după măsura lui Dumnezeu”. În procesul de tensiune și de ascensiune, eul și conștiința se sprijinesc pe *puterea voinței*. Voința are rolul preponderent la îmbrățișarea unei singure idei, ea îți dă curajul să mori pentru un singur adevăr și tot ea te face capabil să te sacrifici pentru o singură credință. Pentru ca izbânda să fie asigurată, la puterea voinței se adaugă: *pasiunea*. Aceasta face să crească interesul individului pentru infinit. Acest interes naste apoi „nostalgia eternității și puterea de a te gândi neîncetat la Dumnezeu”.

Mântuirea personală este apanagiul celor deprinși cu introspecțiunea, a celor antrenați cu asceza interioară, a celor ce-au făcut din singurătate condiția esențială a existenței. Prin această interiorizare se amplifică fervoarea religioasă, făcând pe cel însingurat capabil să devină slujbașul adevărului, poate, uneori victimă în ochii lumii. În fața celui frământat de problema izbăvirii personale, stau două modele: Iisus și Socrate; Iisus pentru adevărul transcendenței, Socrate pentru adevărurile imanentei.

În spiritul filosofiei existențialiste, „eul, conștiința, nu sunt stări sufletești, nu sunt date, ci trebuie create... Existența interioară este numai efort, tensiune, putere de alegere și deciziune, pasiune, mișcare, paradox”. Cu alte cuvinte, pentru a ajunge la comuniune directă și permanentă cu Dumnezeu, e necesar să întorci spatele acestei lumi, retrăgându-te în compartimentul vieții spirituale personale, unde prin frământare și îndoială ajungi să intuiești calea către Dumnezeu.

Existențialismul, prin accentul pe care-l pune pe valoarea persoanei umane, prin rolul pe care-l atribuie efortului subiectului cugetător în procesul de depășire a imanentei și de atingere a transcendenței, precum și prin așezarea lui Iisus ca prototip moral al omenirii, se situează între filosofii care colaborează cu creștinismul la încheierea unei culturi viabile, durabile și demne. De

aceea, cugetătorul ardelean Grigore Popa a lucrat înțelepțește când a înfățișat intelectualității românești — chiar și numai schematic — particularitățile filosofiei existențialiste.

Marin Ștefănescu : Filosofia creștină, București, 1943, pag. 347.
Prețul 400 Lei.

Filosofia este o metodă de cercetare și de explicare a lumii și a vieții. Ea ne dă o privire de ansamblu, atât despre lumea fenomenală cât și despre resorturile morale ale vieții. Documentarea și-o sprijinește, în primul rând, pe rațiune, socotită ca un dat natural al vieții sufletești și investită, dintru început, cu puteri de pătrundere în tainele adânci ale realității. Când filosofia întrebuințează, în afară de rațiune, și un alt dat al vieții sufletești, ce-și are rădăcinile adânc înfipte în revelație, credința, orizontul i se lărgeste și șansele ei de a liferă omului o concepție multumitoare despre lume și viață, sunt cu mult mai mari. Dacă această armonioasă conlucrare — a rațiunii cu credința — stă sub oblăduirea harului divin, ce-a prisosit în creștinism, metoda de cercetare și de explicare a lumii, etichetată sub denumirea de filosofie, sporește în prestigiu și avânt, și înlesnește omului o cunoaștere amplă și profundă a realității. Câte aspecte ale vieții umane n'au fost luminate de spiritul comprehensiv și echilibrat al filosofiei creștine? Operele sfinților părinți, ale scriitorilor bisericești, precum și ale multor gânditori profani sunt bogate în capitole de gnoseologie creștină, teodicee, antropologie creștină, ontologie creștină, filosofie morală etc... deci, abordează probleme unde rațiunea nu e proscrisă, ci îndeplinește un oficiu de capitală importanță, fiind inseriată între darurile prețioase cu care Creatorul a înzestrat pe om. Într'un singur caz rațiunea poate deveni primejdioasă și anume, atunci când expropriază drepturile celorlalte puteri sufletești, investindu-se singură cu autonomie și suveranitate deplină, prin urmare, alunecă în păcatul luciferismului.

În gândirea românească filosofia creștină a prins rădăcini, în primul rând, în solul udat cu aghiasmă de făclierii credinței. Roada s'a dezvoltat și s'a pârguit în scurtă vreme, împărtășindu-se din aroma ei mulți iubitori de înțelepciune ai intelectualității românești. Printre cei cari au adus prinoase la acest jertfelnic al gândirii filosofice creștine, pomenim — la loc de frunte — pe zealous și înflăcăratul propovăduitor al adevărurilor evanghelice, profesorul universitar dela Cluj-Sibiu, Marin Ștefănescu.

Lucrarea ultimă a Domniei-Sale „Filosofia creștină” este o apologie vibrantă a creștinismului, un gen de filosofie pioasă, scoasă de sub tutela exclusivă a rațiunii și scăldată în baia de lumina credinței. Cele trei capitole ale cărții (I Ce este filosofia fără studiul creștinismului, II Religia creștină și III Ce este filosofia după studiul creștinismului) vorbesc în măsură îndestulătoare despre conștiința profund creștină a autorului, despre flacăra vie a credinței ce-

dogorește sufletul și despre lupta ostășească ce-o duce pentru cauza creștină.

În cuprinsul acestei lucrări, autorul își expune concepția lui proprie despre lume și vieță, utilizând, pentru înjgheburile ei, elementele doctrinei creștine.

Omul recurge la filosofie pentru a descifra misterele existenței. Filosofia constată o diversitate, o multiplicitate de sisteme, diametral opuse. Spiritul omenesc, însă, tinde spre unitate, nu-și găsește astâmpăr decât conciliind elementele disparate, fixând vieții un substrat imutabil și inteligibil. Pentru a satisface această exigență a spiritului, e necesar a face apel la doctrina creștină. Aici Dumnezeu este unitatea perfectă, din care a ieșit diversitatea imperfectă, care este lumea, a cărei țel este să se întoarcă la unitatea primordială, la Dumnezeu. Condiția revenirii diversității la unitate rezidă într-un proces de permanență spiritualizare. „Vieța noastră înseamnă o întoarcere de la Dumnezeu la Dumnezeu, de la idealul cauză la idealul scop, alfa și omega” (342). Autorul își botează filosofia: perfecționism, colaborism, voință să înțeleagă prin aceste numiri că ființele omenesti au îndatorirea să colaboreze cu harul divin la desăvârșirea lumii, la sporirea patrimoniului ei spiritual și moral, împlinind legile divine, pentruca ascensiunea la unitate să nu sufere oprire, abatere sau întârziere.

Concepția autorului este înfiptă în ogorul reavăn al creștinismului. Deși sistemul suferă, pe alocuri, de lipsa unei logici stringente, de repetiții inutile și de greșeli dogmatice (creierea din eternitate a tuturor sufletelor, materia e spirit degradat, Dumnezeu e autorul răului din lume etc...), totuși îl primim cu aleasă bucurie, fiind elaborat de un laic, ce a făcut din catedră un amvon, din filosofie un auxiliar al religiei, iar din sacrificiu cheazășie a împlinirii marilor idealuri umane. Adoptând expresia profesorului francez, Victor Delbos, autorul acestei cărți ar putea fi numit filosoful „elanului divin”, elan pe care se străduiește să-l reverse până și în vieța națiunilor, pentruca aceste unități naturale ale existenței să atingă maximum de productivitate și să se realizeze, prin ele, armonia universală.

Cu această lucrare s'a făcut un pas important, la noi, în problema apropierei filosofiei de religie, urmând ca slujitorii culturii românești viitoare s'o adâncească și s'o desăvârșească.

ION BUNEA

Teodor Mihadaș: Lied epistemologic, Ortodoxie păgână, p. 72.
București, 1941

Aici, pe aceste țărături neatînse
Pași auzi-vom și desculți prin nea,
În palme pași vom strânge cu țărână,
Taine! vom crede, pașii vor tăcea.

Țărâna 'n palme vie ca plămâni
Ne scapă printre degete fluid,
Vom asculta doar susurul căderii
Din inimi peste glie ca un lied.

In mâini pământ vom strânge ca nebunii,
Uite! vom crede și ne vom uimi.
Pe-aceste albe țărături neatînse
Pași auzi-vor cei ce vor veni.

Este, dacă vreți, un testament poetic, un epitaf ce se referă nu la poetul însuși, la poesia lui.

Și intră în rândul acelor cunoscute poezii care dețin concepții: *Correspondences* de pildă sau *Joc secund*, tratând ca și acestea despre esența artei. Dar, spre deosebire de Baudelaire sau Barbu, T. Mihadaș în „Lied” consideră poetul în alte funcțiuni, în sensul unei înțelegeri noi a fenomenului estetic. Procesul creației nu mai e la Mihadaș un joc secund circumscris unei imagini, ca la Barbu, nici intuiția unor corespondențe subtile între lucruri ca la Baudelaire, ci însăși revelația unei lumi aparte. Faptul artistic nu-i altă imagine a lumii privită în oglindă (în grupurile apei) ci însăși existența trecută prin artist:

Țărâna 'n palme vie ca plămâni
Ne scapă printre degete fluid.
Vom asculta doar susurul căderii
Din inimi peste glie ca un lied.

Poetul prin urmare asigură vieții un sens de permanență, căci el înregistrează trecerea aceasta și scurgerea vieții în locul celorlalți: Poetul deci nu inventează, nu suprapune lumii noastre o lume din închipuire și nici nu se mai joacă. Poetul cântă faptele cum se petrec.

Viața se pulverizează și urmele-i dispar. Poetul intervine și stabilizează, imprimă lumii noastre amprenta lui în timp. Vieții efemere trăită în momente poetul îi fixează deci curgerea ei eternă. Artistul e un factor de ordine și conservare a vieții ce se risipește. El vine mai târziu... După ce viața s'a consumat în vreme, artistul o reface din urme (amintiri) și o transmite astfel ca un document viabil:

In mâini pământ vom strânge ca nebunii,
Uite! vom crede și ne vom uimi.
Pe-aceste albe țărături neatînse
Pași auzi vor cei ce vor veni.

Urmează de aici o altă față a poemei. La rândul său, contemplatorul intervine cu ale sale amintiri și duce mai departe procesul permanentizării acelor urme efemere din care a trăit...

Artei îi revine, evident, o funcțiune epistemologică. Poetul în concepția lui Barbu e un factor de descentralizare. El se oprea în pragul aparent al lumii văzute prin oglinzi. Noi vom găsi aicea mai multă adâncime. Există și în Lied vechiul dublet de planuri, ca moștenit din Platon. Într'un plan inferior toate se mișcă, în planul celălalt toate-și păstrează echilibrul. La Mihadaș există raporturi succesive de continuitate între viața simplă și faptul intuit în perspectiva artei. La Barbu exclude viața ca atare, la Mihadaș viața se risipea ușoară și arta dă vieții și timbru și culoare (Urma mai păstrează ceva din căldura faptului trăit; imaginea la Barbu

n'avea nici căldură, nici timbru sufletesc). Barbu ne oferă o viziune rece și plastică a lumii, adică descriptivă. Mihadaș deschide în afara lumii țărături neatînse și viața însăși se înalță caldă ca o rugăciune.

Vom asculta doar susurul căderii,
Din inimi peste glie ca un lied.

Concepția aceasta angajează mult mai mult din ființa noastră, dând expresie adâncă unei intuiții de înaltă tensiune și cadru metafizic...

La baza contemplației era în *Joc secund* o intuiție de ordin sensibil, adică din domeniul concret al existenței. La Mihadaș procesul se definea lăuntric prin introspecțiunea vieții sufletești.

Acesta este sensul ultim al poemei.

Rămâne drama noastră de-a nu putea cunoaște decât prin intermediul unei răstălmăcirii:

În mâini pământ vom strânge ca nebunii,
Uite; vom crede și ne vom uimi.
Pe aceste albe țărături neatînse
Pași auzi-vor cei ce vor veni.

Creația rezolvă conflictul prin sinteză, acest conflict care se întrevede între timp și veșnicie, între viață și sfărâmarea ei...

În sensul poemei arta ne întoarce în viață mai adânc. Nu ca evasiune din timp, ci ca sigiliu care aplică vremii sensul eternității.

Aici, pe aceste țărături neatînse
Pași auzi-vom și descuți prin nea
În palme pași vom strânge cu țărână,
Taine vom crede, pașii vor tăcea.

Fără speculații și formule vaste isbutim aicea un examen critic. Asta mai cu seamă pentru că adesea — poate prea adesea — critica de breaslă trece cu vederea, lasă la o parte, tresărind cu spaime prin incertitudini...

Despre Mihadaș trebuia desigur să se mai vorbească.

AL. HUSAR

Octav Șuluțiu: Mântuire, roman, ed. Socec, București 1943.

Octav Șuluțiu este un caz tipic al generației românești, de după primul războiu mondial. Generația din care face parte O. Șuluțiu, se caracterizează printr-o bogată experiență de viață, oscilând între parțiale certitudini și pronunțate nuanțe sceptice; azi purtând în suflet nostalgia unei tinereți tumultuoase și plină de avânt. Când O. Șuluțiu a scris romanul „*Ambigen*”, era tânăr, în adevăratul înțeles al cuvântului. Romancierul diseca atunci o problemă sexuală, eroul fiind un caz patologic; fără să fie scos însă din a-nume tratate de psihologie contemporană. Azi O. Șuluțiu nu-și recunoaște romanul, scris sub impulsul tinereții. Dar în postfața romanului „*Ambigen*”, scriitorul ne anunța, că va scrie „în viitor un roman imposibil de citit, un roman fără cititori”, ceea ce n'a făcut încă.

În puzderia de romane, de pe piața noastră literară; cari n'au alt obiect decât de-a gădila epiderma fetelor pubere, romanul „Mântuire” este o cucerire a intelectului. Un roman cerebral, care solicită din partea lectorului un proces de gândire. Eroul, Leontin Martinescu este un caz patologic, deci în linia lui Di, din „Ambigen”. Subprefect într-un oraș de provincie, el își consumă viața alături de câțiva prieteni, în petreceri, discuții socialiste și în tovărășia Vanei; care până la urmă îi va fi logodnică. Dela un timp în viața lui L. Martinescu, se produce o reacțiune maladivă. În decurs de trei săptămâni se petrec șapte crime, victimele fiind exclusiv femei iar autorul crimelor neputând fi identificat, rămâne un anonim sadic, în urmărire de organele polițienești. Corpul delict era un pumnal înfipt în inima fiecărei victime, având inițiala „L”.

Eroul lui O. Șuluțiu trăește acum o altă viață. În sufletul lui se nasc întrebări chinuitoare, despre felul cum un om poate săvârși atâtea crime, într-o atmosferă atât de calmă. În interiorul său L. Martinescu, a pornit în căutarea bestialului făptaș, ca să-l mântuiască. Săvârșirea păcatului aducea cu sine o grozavă remușcare a conștiinței morale. În acest sens judeca L. Martinescu. Dar sadicul criminal nu putea fi găsit. Atunci Leontin îl crede un nebun, un aberat sexual; în orice caz el trebuia să fie un doctor sau un cunoscător al anatomiei, după siguranța cu care își omora victimele.

O altă problemă intră pe făgașul discuției. Se poate întâmpla ca acel criminal să sufere de dublă personalitate, un nou procuror Hallers. Ipoteza aceasta stabilește că oricine poate fi criminal inconștient. E și cazul eroului din romanul „Cazul Magheru” de M. Drumeș. Dar cum pumnalul avea inițiala „L” eroul romanului „Mântuire”, se gândi că ar putea fi tocmai el, pentru că îl cheamă Leontin. Se petrece un fervent proces de conștiință, până când L. Martinescu mărturisește în fața poliției, că el este autorul celor șapte crime. Și astfel se crede mântuit prin confesiune, deși este nevinovat. Iar ca romanul să primească o nuanță melodramatică, O. Șuluțiu omoară logodnica lui L. Martinescu, printr'un accident de automobil.

L. Martinescu trăește oarecum sub zodia lui Rascolnicoff și este o altă față a discipolului lui Paul Bourget. Elibetându-și psihicul de obsesia crimei imaginare, recapătă o seninătate originară, deci un sens creștin al romanului. Este o temă dostoievskiană, filtrată prin cadrul etnic și prin perdelele senzaționalului polițist. Octav. Șuluțiu n'a scris un roman polițist cu „Mântuire”, ci doar i-a împrumutat siguranța tehnicei. O atmosferă sumbră, cu crime și cadavre, cu remușcări de conștiință, uneori ancorarea în fantastic; alteori descrieri realiste în ce vrivește relatarea crimelor, un sentiment de groază în continuă ascensiune, toate acestea lucruri împrumutate romanului o înfățișare stranie. Se observă un progres în ce privește stilul, dela apariția primului roman. Câteva neologisme supărătoare, de manieră strict franceză, nu pot fi încă evitate. Romanul se citește ușor, uneori prea ușor deși este o compoziție intelectuală. Demnă de remarcat, este redarea plastică a vieții de

provincie, prezentând-o în culori realiste. Ceea ce a încercat superficial L. Rebreanu în „Amândoi”, a realizat parțial O. Șulțiu, și-a deschis o nouă cale romanului românesc, prin „Mântuire”.

Mircea Streinul: Soarele răsare noaptea, roman, ed. Publicom București, 1943.

Dintre tot ce-a publicat până în prezent Mircea Streinul, reținem cu puține reticențe romanul „Viața în pădure”, o serie de poeme antologice și *Drama casei Timoteu*, ca o reprezentativă carte în evoluția talentului scriitorului. Din ceea ce anunță ca pregătire pentru viitor, (10 volume!) am dori să nu publice nimic, afară de traducerea integrală a poeziei austriacului Georg Trakl. Ar fi o consistentă experiență de versificație penru M. Streinul iar literatura română ar încetăeni un autentic poet.

O greșală a lui M. Streinul, este că scrie prea mult. Scriitorul aruncă pe piața literară, romane cu grămada, poezii cu volumele nuvele și alte mărfuri de ingrat comerț literar. Fecunditatea lui M. Streinul este de suprafață și aproape toate cărțile scrise în acest sens, sunt lipsite de-o înaltă viziune estetică. Unele n'au nici măcar interesul documentar, ele fiind simple experiențe nereușite, de vacanță ale autorului. *Soarele răsare noaptea* este o carte deadreptul infectă. Odată, ea nu este un roman. Divizată pe compartimente, cu prefață și epilog, cu alte introduceri și lămuriri, având și cadru ideal sau mărturisiri personale, uneori are impresia de monografie rurală sau o încurcătură de labirint fără semnificație. Eroul romanului (!) este acel Stan Nimeni din *Viața în pădure*, o construcție hibridă, anemică și fără suport psihologic. Chiar și indicele nominal îl arată insuficient. Romancierul trebuie să înțeleagă că există o nesdruncinată corelație între numele de stare civilă și suflotească a personajului.

Dar, câteodată Mircea Streinul, nu știe ce vrea. În „*Era lumina lunei*”, un roman care va apare în curând, eroul principal este Stan Nimeni, adică tocmai hibrida cunoștință a noastră din acest roman. Așa ne anunță autorul, în cuprinsul cărții „*Soarele răsare noaptea*”. Dar până la sfârșitul cărții, Stan Nimeni este omorît forte simplu de romancier, iar ca cetitorul să nu se sperie este anunțat că și autorul a plâns, când a scris finalul romanului! Cu toate acestea nu ne explică, despre felul cum va fi introdus Stan Nimeni în viitorul roman. Este aici ca și în multe alte locuri, o ușurință modestă a scriitorului sau libertatea de-a fi mediocru! — M. Streinul se crede „foarte bun” cu Panait Istrati și „poate cel mai sbuciumat scriitor de azi”. Ciudate credințe manifestă scriitorii noștri! Ce să zică atunci Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi, Bărbu sau L. Blaga?

Construcția interioară a romanului este debilă și nu rezistă, la cea mai neatentă lectură. Scene lipsite de semnificație, intercalare de poezii anoste, de comentarii felurite ca și-o vădită incapacitate de-a clădi organic și-a organiza temeinic materialul brut în

vederea sintezei creatoare. Fantasticul de altitudine, cu care ne-a obișnuit până acum M. Streinul a căzut în grotesc și platitudine. La lectura cărții nu încerci uimic, n'ai emoții, deși M. Streinul pretinde într'un paragraf al acestei penibile cărți; că lectorul este obligat să colaboreze cu scriitorul, pentru a pătrunde esența operei de artă. Apoi un stil încâlcit, neîngrijit, și multe greșeli gramaticale, lucruri nepermise unui scriitor! În virtutea a nuștiu câte sute mii de lei, M. Streinul a ratat o carte.

Tudor Arghezi: Eminescu, ed. Vreimea Buc. 1943.

Unul dintre marii noștri poeți contemporani, T. Arghezi aduce omagiu neprecupețit lui Eminescu. Nu este vorba de-o exegeză critică, ea fiind o caldă evocare în cunoscutul stil arghezian; a celui mai mare poet român. Este interesant de notat, cum fiecare eminescolog care se respectă în limitele științei literaturii, creează un anume tip Eminescu.

Interpretarea variată a poeziei eminesciene, denotă superioritatea ei. Scriitorii sunt complexi și prin faptul că pot fi înțeleși în mai multe chipuri. Este vorba de înțelegerea critică și nu de cea a profanilor. Despre Rilke sau Tolstoi se pot spune o sumedenie de lucruri, iar Goethe cu fiecare comentator intră într'o nouă perspectivă. În literatura noastră, Eminescu a fost atacat de cei cari nu l-au înțeles sau n'au voit să-l înțeleagă, a fost văzut la modul mistic sau la cel naturalist. Un critic a făcut din el precursorul simbolismului românesc. În lupta dintre moderni și antici, Eminescu este luat pe rând ca veritabil strămoș. T. Arghezi vede un Eminescu spiritual, concepându-l ca o atmosferă mistică, pe care n'o înțelegi cu rațiunea. Deși misticismul este dăunător culturii în genere, Eminescu văzut la modul mistic este o realitate, T. Arghezi nu descrie opera lui Eminescu în întregime, nu scrie o biografie succintă a poetului, încearcă doar câteva notații de creion sau tablete, pe marginea unor evenimente literare contemporane lui Eminescu, dar al căror sens este valabil și azi. La sfârșitul pasajilor despre Eminescu scrise de T. Arghezi, ai impresia că ai rostit o rugăciune de seară. Un acatist sau o „laudă de seară“, un ceas de iluminare în comuniune cu ființa secretă și intimă a poetului. În acest sens am primit omagiul lui T. Arghezi despre Mihai Eminescu.

I. A. TEREBEȘTI

Luigi Pirandello în tălmăcirea lui George Sbârcea: Păcatul:
roman — Ed. Cugetarea.

Scriitor cerebral, Pirandello și-a creat o faimă ușor explicabilă datorită psihologiei de azi a masselor — prin preconizarea sistemului său filosofic. Trăgându-și din plin seva din mediul teoriei einsteiniene, scheletul sistemului acesta filosofic îl reduce Pirandello la ideea dublei personalități, la existența indivizilor odată

așa cum ei par în fața observatorului și apoi așa cum vor să pară, deși ei nu pot fi văzuți niciodată cum sunt în realitate. Adop-tarea teoriei științifice crezului artistic pirandelleian, așa de altfel cum și în opera d-lui Lucian Blaga se întâmplă, duce pe autorul nuvelor maupasantiene din tinerețe — astfel cum era socotit în Italia — la dezbaterea problemelor disoluțiunii personalității prin creierea unui nou gen de teatru.

Pirandello nu creiază astfel în operele sale un singur perso-nagi — personalitate, ci desbete maladiile personalităților. Se naște prin aceasta puternicul conflict între vieță și formă care prelun-gește existența indivizilor în funcțiune, iscând drama personagiilor pirandelliene. Viața reală nu poate fi trăită datorită vieții fictive

L. Esclusa, care în traducerea d-lui George Sbârcea a primit titlul *Păcatul* ilustrează întreg acest crez filosofic pe care Pirandello îl va fi desăvârșit abia mai târziu în teatru.

Conceput în prima parte a activității sale literare, L. Esclusa — cum chiar traducătorul constată — „datează dintr'o epocă în care Pirandello nu se emancipează încă de influența lui Verga și a veriștilor. Scenele populare, incursiunile folklorice, ambianța siciliană, procesiunile sacre (care vor reveni insistent și în perioada de maturitate) psihologia specifică insularilor, toate acestea dovedesc că L. P. n'a fost o apariție izolată a literaturii italiene, ci un fenomen de continuitate a verismului italian, o punte de legătură între naturalismul folkloric al lui Verga și realismul magic al lui Bontempelle“ (Prefața traducătorului).

Marta, personagiul care constituie centrul de gravitație al romanului, este oglinda fidelă a unei personalități pirandelliene. Acțiunea se bazează pe simpla temă a relativității realității din care pricină „păcatul“ fictiv al Martei crește în proporții considerabile, ducând la căderea personagiului atunci când „păcatul“ se plămă-dește pe plan real. Inadaptabilitatea Martei la formă, care desigur este o forță mai puternică decât individul, constituie deslegarea tipic pirandelleiană motivată căderii personagiului principal.

Adăugând intrigei și dialogul vioiu, specific scriitorului italian, cât și puterea de plasticizare a tipurilor — cum ar fi acel Matteo Falcone — L. Esclusa desvâlue prima etapă în cariera dramatur-gului de mai târziu.

Fiindcă în rândurile de până acuma am urmărit atributele estetice ale artei pirandelliene valabile pentru orice limbă și popor, e necesar să încercăm înșfârșit raportarea ei la poporul nostru prin intermediul actualei tălmăciri. Și indirect vom trece tangențial cu vederea acea discutată ipoteză a traductibilității operei de artă, pentruca în concluzie să deosebim aportul și meritul traducătorului.

Problema traductibilității unei opere artistice o pune cu deo-sebită autoritate Croce când scrie: „La prosa letteraria, come ogni altra forma di letteratura, ha di più un'elaborazione di carattere estetico, che pone al tradurre la stesso nou superabile ostacole che li pone la poesia“. Cu toate acestea, traduceri se fac, și ele sunt considerate de Croce ca fiind sau mijloace pentru alt scop,

sau opera în sine. Dar dacă poezia și proza artistică nu pot fi traduse pentru a nu le scădea din cuprins sau a le adăuga, și nici pe atât nu pot fi redate identic cu modelul, rezultă că traducerea e un act de creație artistică din care se naște și acel infim reziduu inexprimabil, care nu aduce însă cât de puțin o devalorizare a operei. De ce să imputăm deci traducerii ceea ce îngăduim însăși operii autentice?

Situație identică inexprimabilului, simplificării, prezintă și problema adaosului. Căci plecând numai dela simplul proces de lectură, care e și el un proces de creație, e de observat că opera e falsificată prin aceasta cel puțin tot atât cât prin traducere. Deci problema lipsurilor și adaosurilor odată cu aceea a intraductibilității cade și aceasta cu cât suntem mai conștii de imposibilitatea realizării absolutului.

Traducerea d-lui George Sbârcea ne întărește convingerea noastră despre traductibilitatea poeziei și a prozei artistice, cu deosebire, în toate elementele ei, afară de coeficientul estetic al limbii originale. Și în definitiv, în ceea ce privește proza romanului lui Pirandello, coeficientul poate fi redus la minim, așa cum poezia nu ar îngădui-o. Tălmăcirea d-lui G. Sbârcea n'a redat numai caracterul general al originalului, mărginindu-se la granițele vocabularului italo-român. D-sa a păstrat și muzica aproape imperceptibilă a sufletului cărții, atmosfera nu numai epică dar și prosodică a capitolelor. Și pentru a reda elementele constitutive ale frazei, chiar și cu „eliminări” sau „adăugiri”, e necesară nu numai mănuierea respirației și sonorității vocabularului, ci mai mult, cea dragoste sfântă pentru spiritul cărții.

L. Esclusa, în tălmăcirea d-lui George Sbârcea, contribuie nu numai la „ușurarea înțelegerii operei pirandelliene și situarea ei în istoria literaturii contimporane” de către lectorul român, ci și la îmbogățirea frescei traducerilor *bune* care cu mândrie se pot situa alături de operele de înaltă creație artistică

MIRCEA BOGDAN

Antonescu (G. G.) Pedagogia contemporană, Probleme și curente. Ediția II. București, Casa Școalelor, 1943, în 8,^o 237 p.

Problemele pedagogice sunt întotdeauna de mare actualitate, căci totdeauna sunt tineri pe cari generația bătrână îi pregătește pentru a-i ceda locul. Există o lege implacabilă a devenirii. După un timp oarecare o generație e silită să cedeze locul unei alte generații. Idealul de totdeauna al omenirii a fost și este să creeze o generație nouă mai bună, mai fericită. Problema pedagogiei e mereu aceeași, dar se pune mereu în termeni noi și se privește mereu din noi puncte de vedere. În pedagogia românească de azi printre figurile consacrate prin opere rodnice se numără și Dl. G. G. Antonescu. Dl. H. Brandsch scriind în limba germană un studiu asupra pedagogilor români de azi, socotește pe Dl. G. G. Antonescu pedagog herbartian. A dat opere pedagogice masive,

scrise cu multă claritate și cu multă erudiție. Zilele acestea ne-a dat o operă nouă — Pedagogia contemporană — tipărită în editura Casei Școalelor. Cuprinde o serie de conferințe și de articole pedagogice, tratând probleme de mare actualitate. Pleacă de la convingerea că există o criză școlară și deci o criză pedagogică. Să nu sperie pe nimeni această constatare. Există și crize de creștere, cari contribuie în mare măsură la progresul școlii.

Lucrarea se împarte în două părți. În partea I se ocupă de problema culturii generale. Pedagogii școlii active nu admit cultura generală. O consideră un fel de umanism care disprețuește realitatea. Dl. Antonescu e de părere că trebuie să se facă în școală cultură generală și că centrul preocupărilor pedagogice trebuie să fie școala activă. Se ocupă apoi de învățământul filosofic în liceu, de rolul pedagogic al Universităților, de Spiru Haret, de problema educației naționale.

În partea a doua a cărții prezintă câteva curente pedagogice din zilele noastre și drept încheiere ne dă o conferință despre Goethe filosof și pedagog, Geniul multilateral al marelui Goethe prezintă și aspecte pedagogice. Cineva spunea că geniul este o sinteză caleidoscopică de elemente. Cartea D-lui G. G. Antonescu se citește cu mult folos. Te informează foarte erudit asupra multor probleme pedagogice de azi.

IOSIF E. NAGHIU

Cazania lui Varlaam: 1643-1943.

Pe vremea când Europa, deci lumea cultă și civilizată de acum 300 de ani, suferea cumplit de sfâșierile unui îndelungat război religios, în Țările Române, doi Domni români rivalizau între ei în pasiunea de a sprijini cât mai multe opere de cultură și creștinism. Era Matei Basarab, în Muntenia, și Vasile Lupu, în Moldova. Sub acest din urmă a trăit mitropolitul moldovean Varlaam, al cărui nume este legat de multe fapte religioase, dar mai ales de acea carte cunoscută în literatura românească sub titlul de *Cazania lui Varlaam*, apărută exact acum 300 de ani, în Iași.

Opul acesta retipărit acum la tricentenara-i aniversare într-o frumoasă execuție de Fundația Regală, face parte din a 2-a etapă a ofensivei tiparului în istoria culturală românească. E o carte de explicare a sfintelor texte biblice. În fond nu e o lucrare originală și nici tălmăcirea textelor nu se ridică peste erudiția epocii. Ceea ce constituie valoarea acestei cărți însă e limba românească, cu minunatele-i forme spre stabilitate. Plăcerea cercetătorilor trecutului este atrasă de cele așa zise prefețe ale acestei cărți, amândouă scrise de către marele cărturar, Varlaam. O prefață este semnată din partea Domnului Țării, prin care adresându-se către toată seminția românească, recomandă cazania ca pe un dar al limbii românești. Numai transportându-ne în mentalitatea acelor vremuri, ne-am putea da seama ce lucru mare era a scrie atunci și a răspândi o carte în limba vorbită a unui popor. Aci trebuie să înțe-

legem importanța acestei cărți și a cuvântului de recomandare din partea Domnului Țării, Vasile Lupu

A doua prefață a cărții iscălită de însuși autorul, mult dezvoltată și ales stilizată, conține o pledoarie pentru obligația ce le revine cărturarilor de a răspândi lumina printre cei mulți. Mitropolitul, care era un bărbat foarte cultivat, în introducerea prefeței, filosofează, cum omul, făcut după „obrazul și chipul tvorețului său”, aleargă neconținut după fericire fără să o poată afla. Această însă poate fi atinsă numai umblând pe urmele Sf. Scripturi. Oamenii cei mai mulți, și mai ales românii, nu cunosc și nu înțeleg învățăturile evanghelice. De aceea s'a simțit obligat să scrie această carte prin care să explice Sf. Scriptură pe înțelesul tuturor...

Iată acum o parte din prefața aceasta așa cum a ieșit din condeiul lui Varlaam: „De mare jale și de mare minune lucru iaste, o iubite cetitoriu, când toate faptele ceriului și a pământului împlă și mărgu toate careași la sorocul și la marginen sa, la care înțelepciunea cia vecinică le-au făcut, și nice puțin smentescu nice greșescu sămnuľ său. Numai sănguru amăratulu omu ce îi făcut pre obrazul și pre chipul tvorețului său, cu mente și cu graiu dela dānsul cinstit domn și biruitoriu pământului și mării, păsărilor și dobitoacelor, peștiloru și tuturor fieriloru, cum grăește și proroculu că cu puținelu ilu micșură pri însu mai micu de cătu ingerii...”

Cu excepția câtorva expresii cum e *careashi* fiecare, *tvoreț* ziditor, textul e cel al limbii pe care o scriem și o vorbim și noi.

Iată acum o minunată imagine poetică întrebuințată de Varlaam: „Cu multu mai vartosu limba noastră românească ce n'are carte pre limba sa, cu nevoe iaste a înțelege cartea alții limbi, și pentru lipsa dascălilor și-a învățăturei, cătu a fost învățându mai de multă vreme, acum nice atâta nime nu învață. Pentru aceea de nevoe mi-au fostu, ca un datornicu ce suntu lui Dumnezeu cu talantulu ce mi-au datu să-mi poci plăti datoria măcar de cătu, *până nu mă duc în casa cea de lutu a moșilor mei...*” U dela finea cuvintelor trebuie citit ca u scurt. Incolo textul e cel înțeles de oricine, fără nicio dificultate. Dulceața vechimei dă un farmec special acestei limbi...

Cartea apărută la 1643, obicinuim să o trecem alături de cele mai importante evenimente din trecutul românesc. Ea reprezintă o dublă valoare. Mai întâi ne surprinde accentuarea ideii de român și de seminție românească, lucruri ce par un anacronism pentru vremea în care s'a scris această carte. Concepția despre neam și naționalitate, pe atunci avea cu totul alt sens decât acela care li s'a dat în secolul al XIX-lea. Cazania lui Varlaam deci a fost o anticipație, un miraculos agent de trezire a conștiinței naționale de neam și a întinderii teritoriale a Românilor, încă înainte cu 300 de ani.

Al doilea, cartea are o mare valoare limbistică și culturală. În ea, pentru întâia dată, un cărturar prelat, deplânge lipsa de carte, de școală și de dascăli între Români, iar limba în care e

scrisă e un monument de limbă literară atât de mult evoluată și apropiată de cea pe care o scriem astăzi. În acest fapt trebuie să căutăm secretul pentru care Cazania a fost răspândită și citită cu plăcere nu numai în biserici, ci și de către particulari, la Români de pretutindeni.

Dar mai presus de toate, în limba acelei cărți noi convorbim cu sufletul strămoșilor noștri dinainte cu câteva secole. Din textele citite astăzi deslușim parcă șoptele lor. Trupul și ființa lor materială de mult a trecut în pulbere, dar spiritul lor, legat oarecum de paginile acestei colecții de predici, îl simțim încă viu și atât de apropiat de noi. În fața cărții acesteia cu 300 de ani de viață, întocmai cronicarului înțelept al vremii, ni se sperie și nouă gândul. Toți oamenii contemporani ei au dispărut demult, cum vom trece și noi împreună cu copiii noștri, dar ea trăiește întreagă și prin gura ei adie veacurile.

Actualitatea lui Andrei Murășanu.

Până la „Junimiști“ nimbul poetic al lui Andrei Murășanu s'a menținut pur, de nimeni contestat. În „Epigonii“, Eminescu îi închina cel mai frumos omagiu, caracterizându-l admirabil substanța poeziei:

*Murășan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită,
Rumpe coarde de aramă cu o mână amorțită,
Chiamă piatra să învie ca și miticul poet,
Smulge munților durerea, bruzilor destinul spune
Și bogat în sărăcia-i, ca un astru el apune,
Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet.*

Poezia lui Eminescu s'a publicat chiar în „Convorbiri Literare“, monitorul oficial al „Junimeii“, unde peste câțiva ani a apărut și critica necruțătoare împotriva lui Murășanu, semnată de Titu Maiorescu.

Vremurile vin, vremurile trec. Uneori, gusturile rămân mai îndelungat, altele se schimbă, fluctuază, chiar și în materie de literatură.

Cel mai recent studiu (Olimpiu Boitoș, Poezia lui Andrei Murășanu, 1943) asupra poetului deșteptării noastre, cum îi spunea Eminescu, începe în felul următor:

„În ultimii ani, de când trupul Ardealului a fost rupt în două, de o sentință cu nimic mai umană decât aceea care ordona frângerea oaselor lui Horia, numele lui Andrei Murășanu a revenit la o dureroasă și, în același timp, reconfortantă actualitate“. Cuvinte profund juste, nu numai despre destinul Ardealului, dar și al poetului său. Căci Murășanu supranumit „bardul național“, a avut în istoria literară, un destin vitreg și fluctuant. A fost o vreme, când aprecierile și admirația îi erau favorabile și unanime. A urmat apoi o perioadă, în care, critici noi și extrem de severi în analize-

le lor, i-au contestat orice merit poetic și i-au redus opera, pur și simplu, la neant, (Titu Maiorescu prin 1885 și G. Bogdan-Duică, peste câțiva ani, în „Tribuna“ sibiană). De-atunci judecățile sunt mereu în controversă. Discuțiile asupra valorii poetului, după unele pauze, au fost mereu reluate, din toate rămânând ceva definitiv stabilit, ca un prund sedimentat după furtuni. Prundul acesta rămas după volbura discuțiilor va forma, probabil judecata mai dreaptă, mai echitabilă asupra lui Andrei Murășanu, și pentru generațiile următoare. S'ar putea întâmpla să fie judecat chiar mult mai favorabil, fiindcă Murășanu a fost, între alte motive poetice, și un precursor pe teren social.

Dar și altfel, aplicându-se poeziei lui Murășanu criteriile universale valabile ale artei s'au găsit și s'a cōzut de acord că cel puțin trei dintre creațiunile bardului, și anume, „Omul frumos“, „O privire peste lume“ și „Deșteaptă-te Române“, merită atențiunea literaților.

Severitatea în aprecierea acestui poet, a plecat dela Titu Maiorescu și trebuie să o înțelegem ca o reacțiune, cam violentă, ce-i drept, împotriva exagerărilor criticei necompetente. Tot dela Maiorescu a ieșit și ceea ce îi datorăm noi lui Andrei Murășanu, rămânând definitiv stabilită valoarea câtorva poezii. „Andrei Murășanu — spune Titu Maiorescu, în Critice, vol. III, pag. 98—99 — a scris multe versuri, dar a făcut o singură poezie: „Deșteaptă-te Române“. ...„Această poezie (deși prea lungă) — continuă Maiorescu — arată un simțământ patriotic adevărat, a venit în momentul unei mari agități a spiritelor, a fost din întâmplare singura, care a dat expresie acelei agități în acel moment (1848), și astfel a devenit populară și a rămas cunoscută de toată lumea română. Așa de întinsă și de adâncă era pe atunci mișcarea sufletească a poporului, încât nu putea să fie stăpânită în marginile obișnuite, ci precum s'a revărsat în acțiuni istorice neobișnuite, a căutat să se exprime și în oarecare forme estetice ale emoțiunii, în poezie și în cântare“.

Mai departe, criticul arată că Andrei Murășanu prin acea singură poezie a devenit popular și celebru, tot așa cum, în Germania, poezii Nicolaus Becker și Max Schneckenburger s'au făcut celebri prin câte o singură poezie...

Critica ponderată și largvăzătoare, deci, îi recunoaște meritele reale, dar îi reproșează și unele neajunsuri. Adevărul e că multe dintre compunerile bardului, astăzi cel puțin, nu ne mai emoționează, nu ne produc nicio plăcere estetică. Unele poartă defecte de formă, sau exprimă platitudini inerente vremii în care s'au plămuit. Dar balastul real în poezia lui Murășanu, este limba latinizată, cu forme din epoca exagerărilor.

Este de mirat, totuși, că pe lângă atâtea obiecțiuni formulate cu asprime, nimbul și faima poetului se mențin aproape intacte. Din ceea ce se vede cât de adânc a pătruns acest poet în conștiința publică românească. Poeziile lui, desigur cele mai reușite, au fost recitate dealungul a patru generații, și mai ales, marșul acela im-

pletit din tunete și fulgere, din fiori de mândrie și speranțe în veci neadormite.

Cum trebuie să ne explicăm că de vreme ce, o parte a intelectualității românești îi păstrează poetului un adevărat cult, cealaltă să-i conteste valoarea și să-l reducă aproape la nimic?

Controversa s'a ivit odată cu generația junimistă dela Iași. Se cunoaște pregătirea acelei generații în materie de estetică și filosofie. „Junimea” aducea experiențele studiilor făcute în Apus și le aplica cu toată rigoarea realizărilor culturale și literare ale vieții românești. În special, criteriile estetice, în baza cărora se judecă și să cântăresc lucrările literare, au fost introduse și la noi cu toată asprimea. Acestor criterii, nu numai multe poezii ale lui Murășanu, ci și a altor idoli ai publicului desorientat, nu au putut rezista.

În centrul controverselor și al preocupărilor dintre literați a rămas totuși impunătoare personalitatea poetului. Iar publicul, așa, mai puțin inițiat în subtilitățile estetice, prin puterea tradiției, îi păstrează o mare și continuă admirație.

Greșete oare marele public care nu înțelege să renunțe la dragostea pentru poet? Nu credem. Mai întâi, nici marele public nu trebuie acuzat de lipsa totală a gustului literar. Această măsură a lucrurilor frumoase, și fără studii profunde și îndelungate, poate fi achiziționată, și anume prin un simț natural al frumosului. Poporul și-a formulat judecata asupra „bardului”, prin instinctul artei, tot așa cum „Junimiștii” au ajuns la aceleași concluzii prin studii temeinice de estetică și filosofie.

Cu instinctul emoțiilor estetice, publicul românesc a constatat că în câteva poezii, Andrei Murășanu este un mare poet. A descoperit că sub plațoa vorbelor greoaie și cu atmosferă de muzeu, bate o mare inimă de poet; ni se îmbie un vulcan de elemente care ne sgdue ființa. Și această este tocmai de ajuns pentru ca în Andrei Murășanu să vedem un poet adevărat. Artistul niciodată nu este apreciat cantitativ, ci calitativ. Nu după mulțimea volumelor publicate e valoros și mare un scriitor, ci după calitatea, după frumusețea lucrurilor realizate în opera sa. Andrei Murășanu într'o poezie s'a dovedit a fi mare. Prin acea poezie va rămânea pentru toate vremurile în literatura românească

TEODOR MURĂȘANU

O poezie despre Horia.

Manuscrisul românesc Nr. 66 dela Biblioteca Centrală din Blaj cuprinde — Versuri și note de Timoteiu. Printre aceste versuri găsim și o poezie despre Horia. Timoteiu Cipariu cunoaște poezia după un manuscris cu ortografie ungurească păstrat de Iosif Tămaș dela Alba Iulia și pe care i l-a comunicat Aug. Pop. Timoteiu Cipariu a transcris poezia după ortografia sa, dându-i un titlu latinesc. Adnotările le face tot în limba latină. Remarc faptul că în manuscrisele lui Timoteiu Cipariu notițele marginale, observațiile personale suni scrise mereu în limba latină. (În Anuarul li-

ceului din Blăj pe 1857—1858 a scris o scurtă istorie a literaturii române, (De re litteraria Valachorum) tot în limba latină¹. Iată textul poeziei despre Horia:

Origo tumultus Horiáni sequentibus versiculis describitur:

O ce lucru miunat
Groaznic și infricoșat
În vedere și nauzit,
Lucru vrednic de povești
Și întâmplare fără veste,
Lucru ce s'o întâmplat
Pe Criș și'n Cămpeni în sat:
La Abrud, oraș frumos
Și pe țară mai înjos:
La Ighiu și la Cricău
Pe sub munți până'n Trăscău.
Acum mă rog de ascultare
Să vă spun astă întâmplare:
Că având Crișenii neyoie
Că nu le făceau Domnii pe voie
S'au vorbit ca între hoți.
Să-și omoare Domnii toți.
Că din domni și domnișori
Să nu lese nici feciori.
Începând din Mihăleni
Și o venit până'n Cămpeni.
Cu hognogi, cu căpitani
Și s'o băgat toți la Șpan.
Cum pre Șpan și Doamna Lilă
Să-i omoare fără milă,
Și venind încă Crișeni
Mestecați cu Albăceni,
Cu porunci date crăești
Domnului dela Niculești
Și craiu fiind un Niculesc
Pe care Horia-l numesc:
Și cu puști și cu piștoale
Pagubă că's toate goale
Care și mai multă oaste
Moare fugind pe coaste.
Dară Albaceni urși

— — — — —
Crișanu, Giurgiu din Cărpiniș
Fuseși căpitan pe Criș
Și bine te cumpeniși
Cu popă din Niberesci
Facuți carte cum gândești,
Cu o cruce luminoasă
Cu o gură mincinoasă,
Toți oamenii fugiți din casă

— — — — —
Cu porunca puterii

— — — — —
De apucați către Șoimuși
Era calea toată bruși
De Sjsim, fiul cel frumos
L'a țipat puterea jos.
Horia pușcă și scânteie
Domnii fug fără hîntee.
Horia bea la făgădău

Domnii fug fără hinteu,
Lasă plăcinte calde 'n masă
Și-o luă pe după casă.
Când iar pe la Hălm giu
Domnii se..... în nădragi
Șed domnii robi în cetate
Pentru bruma dereptate
Care era Domni mai mici
Ședea cu puștele 'n brânci,
Care era Domni mai mari
Ședea toți pe cai călări
Da Români-i ferăia

Cum și un om nu prea 'nalt
Ș'o fost o țară împărat,
Horia din gură grăia:
O cinstită oastea mea
Cei cu puști și cu pistoale
Stați voi toți mai jos la vale
Da cei cu arme mai late
Stați voi și mai pe departe
Deți vedea care cumva
Care 'n cătrău îți pleca!
Horia șede și horește
Țara plânge și plătește.
Domnii dorm cam iepurește
Horia merge și stârnește
Cloșca șade și horește.

Biblioteca Universității Cluj

Până scoate cloșca puin
Ne înjugară Săcuii
O Horia, înălțate împărate
Cum te luară de spate
Și 'n Belgrad te-au dus în cetate
Unde șezând în casă la sfat
Domnii așa te-au judecat
Că tu cu roata în două te-ai tăiat.....

Urmează o notă latină a lui Cipariu „Notandum quod Horia Nicula Ursu vocabatur origine ex Albac: ideo in versiculis dicitur: Domnul dela Niculești“. O altă notă: „Ms. ortografia hungarica scripta: olim Rmi Prot. Alba Carolinens. Jos. Tamasi comunicata per Rm. D. Aug. Popu“.

Profesorii de limba română dela Universitatea din Budapesta.

Episcopul Vasile Baron de Erdeli al Diecezei Române Unite de Oradea, a intervenit pe lângă miniștrii de culte — A. Schmerling (Viena) și Leon Thun-Hohenstein (Budapesta) pentru crearea de catedre de limba română¹⁾. Cererile repetate ale Episcopului de Oradea au fost ascultate. S'a creat o catedră de limba română la liceul catolic din Oradea. În 1862 s'a creat o catedră de limba română și la Universitatea din Budapesta. La recomandajia Episco-

¹⁾ Ioanu Vancea. Biografia sinoptica a Episcopului Gr. Cath. Romanu de Oradea-Mare ore candu Vasiliu Baronu de Erdéyi. Oradea-Mare, Tip. A. Tichy, 1863, p. 14.

pului Erdeli, a fost numit profesor academicianul Alexandru Roman, fiu al Bihorului. S'a născut în comuna¹⁾ Aușeu (jud. Bihor) în 26 Noemvrie 1826. A studiat la liceul din Beiuș, la Facultatea de Teologie Catolică din Budapesta. În 1847—8 îl găsim profesor la liceul din Beiuș. Episcopul Vasile Erdeli îl remarcă de tânăr. Il trimite la Universitatea din Viena. Având pregătire temeinică Alexandru Roman e numit în 1852 profesor la școala normală din Oradea. În jurul lui Al. Roman²⁾ s'au grupat mulți tineri cu preocupări literare. Colaborarea a dat literaturii române cele două volume antologice — Almanacu Beletristicu dela Societatea de Leptură a Junimei Romane studioase dela Academia de drepturi și arhigimnaziului din Oradea (1867) și *Diarile Bihorului* — Almanac naciunal dela Societatea de leptură a Junimei Romane. Oradea (1854). Dela 1850 propunea și la liceul catolic unguresc al călugărilor premonstratensi limba română³⁾. În 1857 a tradus în românește — din însărcinarea guvernului — deciziunile oficiale. Împreună cu Partenie Cosma și cu Sigismund Pap, ziuarul *Concordia* — organ de luptă⁴⁾. Profesorul activ și naționalistul intrasigent — care a ținut cele dintâi cursuri de limba română la Academia de Drepturi și la liceul premonstratensilor — a fost și primul profesor de limba română la Universitatea din Budapesta. Deși luptele politice îi răpeau mult timp, activa cu energie tinerească și la Universitate. A colaborat cu studii filologice și istorice în revista — *Familia* — (întemeiată în 1865). S'a ocupat într-o serie de articole despre cartea lui Bruce Whyte — *Histoire des langues romanes et des leurs littératures depuis leur origine jusqu'an XIV-e siecle* — Paris, 1841. (3 volume).

La întemeierea Academiei Române Alexandru Roman e chemat în noul aeropag. Contribue și la alcătuirea Dicționarului limbii române⁵⁾. În filologie era adept al lui Timoteiu Cipariu. Bogdan Petriceicu Hașdeu adversar al ciparianismului, îi face o epigramă:

Vine Roman din Ardeal
Călărind pe un final⁶⁾

Alexandru Roman a rostit în Septemvrie 1873 la mormântul lui Golescu un panegiric impresionant. A publicat în — *Federațiunea* — dela Budapesta studii despre revoluția din 1848—49. A scris și despre cartea lui Adolf Schmidt (un cerceletor german care a vizitat ținuturile bihorene însoțit de Episcopul Vasile Erdeli) intitulată — *Das Bihar Gebirge*. —

Alexandru Roman a desvoltat și o vastă activitate politică. Lupta sa eroică e eternizată într-o doină populară.

Plânge mierla prin pături
Robu-i Roman la Unguri....

¹⁾ Dr Const Pavel. Școalele din Beiuș. 1828—1928. Cu o privire asupra trecutului Românilor din Bihor. Beiuș. Doiua, 1928, p. 146.

²⁾ Dr Const. Pavel. Contribuții la istoria Bihorului. Alexandru Roman. Beiuș, Doina, 1927, p. 17.

³⁾ T. Nes. Oameni din Bihor. Oradea, 1938, p. 106.

⁴⁾ Onisfor Ghibu. Portrete Pedagogice. București. (Biblioteca pentru toți) p. 57.

⁵⁾ T. Neș — op. cit. — p. 107.

⁶⁾ C. Pavel -- Al. Roman -- p. 22.

După o viață activă, Al. Roman se retrage la Sebeșu! Săsesc, unde moare la 27 Septembrie 1897.

Primul profesor de limba română dela Universitatea din Budapesta a fost îndrumător, publicist, erudit și luptător neînfricat. Dovada cea mai bună a activității rodnice desfășurate la Universitate o formează volumul — Alexandru Roman. Material pentru biografia și activitatea lui — apărut la Sibiu în anul 1897, în care se publică multe aprecieri despre activitatea sa didactică. Voiumul e semnat de Ilie Dinurseni¹⁾ pseudonimul Patriarhului Miron Cris-tea. Al doilea profesor de limba română de la Universitatea din Budapesta a fost I. Ciocan din ținutul Năsăudului²⁾, Ioan Ciocan s'a născut în Mocod (Județul Năsăud) în 1850. A studiat la liceul românesc din Năsăud și la Universitățile din Viena, Graz și Budapesta. Incepând din 1873 a colaborat cu articole istorice și literare la ziarul *Albina* de sub conducerea lui Vicențiu Babeș. A scris câteva articole și necroloage ale profesorilor dela liceul din Năsăud în anuarele liceului din Năsăud. A fost profesor la liceul din Năsăud și câțiva ani a fost și director. A fost și președinte al fondurilor grănicerești dela Năsăud³⁾. A desfășurat activitate politică. La Universitatea din Budapesta a fost profesor de limba română, dar n'a dezvoltat activitate prodigioasă. A fost o personalitate ștearsă. Nu s'a impus prin nimic în lumea științifică.

După Ioan Ciocan e numit Ioan Siegescu, originar din ținutul Bihorului. Tot la Budapesta propunea și Gheorghe Alexi, dar nu la Facultatea de Litere, ci la Academia Comercială Orientală. S'a născut la Arad în 14 Septembrie 1864. A studiat problema literaturii și-a trecutului românesc. A scris lucrări multe, în ungurește despre trecutul, literatura și etnografia românească. A colaborat la multe publicațiuni importante⁴⁾.

Profesorul I. Siegescu, al treilea titular al catedrei de limba română dela Universitatea din Budapesta, a publicat diverse studii despre trecutul Transilvaniei — în special despre unirea cu Roma. În 1897 tipărește la Budapesta o lucrare despre Mitropolitul Dosofteiu ca poet (Dosoftei Mitropolita mint költő). Este o carte mică, de 36 pagini, format octav. Se deschide cu câteva considerațiuni istorice asupra începuturilor literaturii religioase. Schițează biografia Mitropolitului Dosofteiu.

După precizări bio-bibliografice trece la activitatea poetică a Mitropolitului Dosofteiu. Incepe cu modelele lui Dosofteiu. Protestanții au tradus psalmii în limbi moderne. Calvin, Clement Marot, Théodore de Bèze sunt traducători ai Psalmilor. În Polonia Psaltirea e tradusă de protestantul Rybinski. Reacțiunea catolică a dat Psaltirea tradusă de Jean Kochanovskyi pe care o găsim și azi în Polonia. (Heinrich Nitschmann. Geschichte der Polonischen Litte-

¹⁾ Enciclopedia Română, Tom III. p. 787.

²⁾ Enciclopedia Română. Tom. I. p. 838.

³⁾ Nicolae Drăganu și Virgil Șotropa. Istoria școlilor năsăudene. Bistrița, 1913 (cap. Directorii).

⁴⁾ A. Tallas Nagy Lexicon. Vol. I, p. 346.

ratur p. 46). Mitropolitul Dosofteiu cunoștea perfect limba polonă, chiar a scris în limba polonă (spune autorul la p. 13). A cunoscut și Psaltirea lui Kochanovsky, tipărită în 1577. Se susține că Dosofteiu ar fi tradus din slavonă. Siegescu susține că a tradus după ediția polonă. Studiază tehnica poeziei lui Dosofteiu (accentul, metrica, ritmul, rima). Capitolul ultim se ocupă de influența poeziilor lui Dosofteiu. Unele versuri ale Psaltirei sale sunt și azi în biserică:

*Limbile să salte
Cu cântece înalte
Să strige'n tărie
Glas de bucurie.*

În biblioteca Muzeului Ardelean din Cluj există o Psaltire — „A lui svent David Kraj și Prorokul, o sutye și cincs dzecs de Soltari kari au szkrisz ku menile lui Viski János en Boldogfalva 1697“. Siegescu dovedește că manuscrisul acesta e după Dosofteiu și că această traducere românească a servit ca model traducerii ungurești a lui Szenczi Molnár Albert.

Psaltirea lui Dosofteiu a mai servit de model și la traducerile Psaltirei românești de mai târziu de Teodor Corbea Ivanovici (sec. XVIII) și Ioan Pralea (1827). Ioșif Siegescu ne mai dă un exemplu: Mitropolitul Dosofteiu :

*La apa Vavilonului
Jelind de țara Domnului
Acolo șezum și plânsem
La voroava ce ne strânsem
Și cu inimă amară
Prin Sion și prin țiară*

Viski

*Când la apa Babiloniei am șezut
Aci cu mare plâns m'am amerit
De pre sfânt Sion pomenindu-ne*

Corbea

*La râurile din Vavilon
Fiind noi fără de cap și domn
Acolo am șezut și cu foc
Am plâns pentru al nost nenoroc.*

Pralea

*La părăul Vavilon acolo șezum și plânsem
Când gândeam cătră Sion în desișul de sălci.*

IOȘIF E. NAGHIU

B I B L I O G R A F I E

CĂRTI din Editura „Casa Școalelor“

- G. Vălsan, *Pământul românesc și frumusețile lui*, 170 p. Lei 120. *Sfaturi pentru studenți*, 144 p. Lei 80. *Cetatea de munți*, 68 p. Lei 80.
- Șerban Cioculescu, *Aspecte lirice contemporane*, 280 p. Lei 150.
- Ion Pop Reteganul, *Legende, Povestiri și Obiceiuri românești*, 186 p. Lei 80.
- Vasile A'ecsandri, *Poezii populare ale Românilor*, 218 p. Lei 80.
- I. M. Riureanu, *Emigranții în Brazilia*, 152 p. Lei 80.
- Ion Creangă, *Povești*, 226 p. Lei 80. *Amintiri*, 136 p. Lei 40, *Alexandria*, 90 p. Lei 40
- Romulus Cioflec, *Români din Secuime*, 180 p. Lei 80.
- Ap. D. Culea, *Când Moldovenii făceau strajă la Nistru*, 134 p. Lei 40.
- Leca Morariu, *Dela noi*, povești, 82 p. Lei 40.
- Ion Const. Chișimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare*, 90 p. Lei 50.
- Dan Simonescu, *Legenda lui Afrodițian*, 43 p.
- C. Rădulescu-Motru, *Etnicul românesc*, 136 p. Lei 120.
- Ion Zamfirescu, *Orizonturi filosofice*, 270 p. Lei 150.
- Ion Petrovici, *Studii istorico-filosofice*, 140 p. Lei 150.
- I. M. Marinescu *Răsfoind scriitorii clasici*, 144 p. Lei 150.
- Paul Negulescu și G. Alexianu, *Tratat de drept public I.*, 612 p. Lei 500.

ALTE EDITURI:

- I. Codru Drăgușanu, *Peregrinul Transilvan, (1835-1844)* comentat de Șerban Cioculescu. Ed. Cugetarea, 248 p. Lei 200.
- Al. C. Calotescu-Neicu, *Drept la fântă...* epigrame, 87 p. Craiova, Lei 80.
- G. Sfârlea, *Țara de peste pădure*, poezii, 48 p. Lei 40, Beiuș.
- Titus L. Roșu, *Profesorul Dr. Constantin Pavel, Omul și opera*, 72 p. Lei 50, Beiuș.
- Vasile Bucur, *Peste hotar*, poezii, 48 p. Lei 50, Beiuș, 1942.
- Iosif Morușan, *Văslind pe apele destinului*, poeme. Bistrița, 1942, 80 p. Prețul 2 P.
- Ștefan Popescu, *Poesia trubadurilor*, București 62 p. Lei 80.
- Dr. I. Garovina, *Funcțiunea economică a ziarului*, 175 p. Sibiu, Lei 70.
- Constantin Cojban, *Răsturnări*, nuvele. București 212 p. Lei 100.
- A. Bolohan, *Epigrame*, București, 192 p. Lei 100.
- Ben. Corlaci, *Pelerinul serilor*, poeme. București, Ed. Alfa, 100 p. Lei 80.
- Emil A. Chifa, *Preludii*, poezii. Mediaș, 32 p.
- Octav Sargeșiu, *Cântece în singurătate*, București 1942, 32 p. Lei 50.
- Grigore Popa, *Prezența divină în filosofia contemporană*, Sibiu, 1942, 16 p. Lei 30.
- Lucia Apoizan, *Cercetări etnografice în Munții Apuseni*, Alba-Iulia, 1942, 30 p.

REVISTE

- Convorbiri Literare*, An. LXXV, Nr. 7-8, 9-10, 11-12. *Luceafărul*, Sibiu, An. III, 1-1943. *Gândirea*, An. XXII, 1-1943. *Cuget Moldovenesc*, Iași, An. XI, Nr. 10 12 - 1942. *Transilvania*, Sibiu, An. 73, Nr. 11-12, 1942. *Unirea* (Bia). *Gazeta Transilvaniei* (Brașov). *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, Timișoara. *Claviaturi*, Brașov. *Revista Limbii și Culturii Germane*, București.

Cărțile și revistele pentru inserare la bibliografie și recenzie în corpul revistei, se vor trimite redacției în câte 2 exemplare.